

Зміст

1. Концепція дослідження.....	4
2. Результати дослідження.....	8
2.1. Загальні дані про вчителів і навчальні заклади, у яких вони працюють.....	8
2.2. Організація роботи вчителя.....	21
2.3. Методи навчання.....	33
2.4. Оцінювання навчальних досягнень учнів. Домашні завдання.....	45
2.5. Інформаційно-комунікаційні технології в навчанні.....	56
2.6. Ставлення вчителів до інноваційних процесів в українській світі.....	64
3. Висновки за результатами дослідження.....	73
4. Рекомендації за результатами дослідження.....	79

*«Що сталося б з народом, із суспільством,
з державою без його (учителя) тихої,
скромної, працелюбної діяльності?
Він один ще не в змозі все зробити, але він
зкладає основи всьому і без нього відразу
поширюватиметься серед нас варварство.»*
А. Дістервег

1. Концепція дослідження

Забезпечення у навчальному закладі комфортних умов для навчальної діяльності вчителя, використання ним різноманітних усталених і сучасних методів навчання сприяє ефективній організації пізнавальної діяльності учнів на уроках і реалізації ключових компонентів, закладених у Концепції реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», схваленій Кабінетом Міністрів України [Розпорядження КМУ від 14.12.2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»], а саме: створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків. Це зумовило необхідність проведення дослідження.

Мета дослідження. Проаналізувати організацію роботи вчителя в загальноосвітньому навчальному закладі (ЗНЗ) на початковому етапі реформування загальної середньої освіти з метою визначення розуміння вчителем своєї місії, його ставлення до реформування української освіти та застосування дидактичних прийомів і методів навчання у своїй роботі.

Завдання дослідження:

- зібрати статистичні дані щодо діяльності вчителя в загальноосвітньому навчальному закладі, його ставлення до реформ в сучасній українській школі;
- дослідити стан забезпеченості умов ефективної роботи вчителя у загальноосвітньому навчальному закладі;
- виявити проблеми щодо організації підвищення кваліфікації вчителя;

- виокремити й узагальнити найбільш уживані методичні форми та прийоми навчання й перевірки результатів пізнавальної діяльності учня, які використовує вчитель у своїй роботі;
- дослідити ставлення вчителя загальноосвітнього навчального закладу до інновацій в сучасній українській освіті, з'ясувати ступінь готовності вчителя до інновацій;
- надати рекомендації Міністерству освіти і науки, місцевим органам управління освітою, директорам загальноосвітніх навчальних закладів щодо оптимізації роботи вчителя й підвищення ефективності його навчальної діяльності в контексті реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Методологія дослідження.

Дослідження здійснено на виконання листа Міністерства освіти і науки України від 28.04.2017 року № 1/11-4179 «Про проведення дослідження».

Дослідженням були охоплені 200 загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) з усіх регіонів України. З метою отримання якісних і достовірних результатів емпіричного дослідження, перелік загальноосвітніх навчальних закладів для участі в дослідженні визначено за репрезентативною вибіркою, яка формувалася пропорційно структурі мережі загальноосвітніх навчальних закладів різного типу, їхнього місця розташування й підпорядкування. Це означає, що вибіркова сукупність ЗНЗ – учасників анкетування – відтворює основні характеристики генеральної сукупності навчальних закладів. На рисунку 1 наведено розподіл за регіонами і місцем розташування загальноосвітні навчальні заклади, що увійшли до репрезентативної вибірки дослідження.

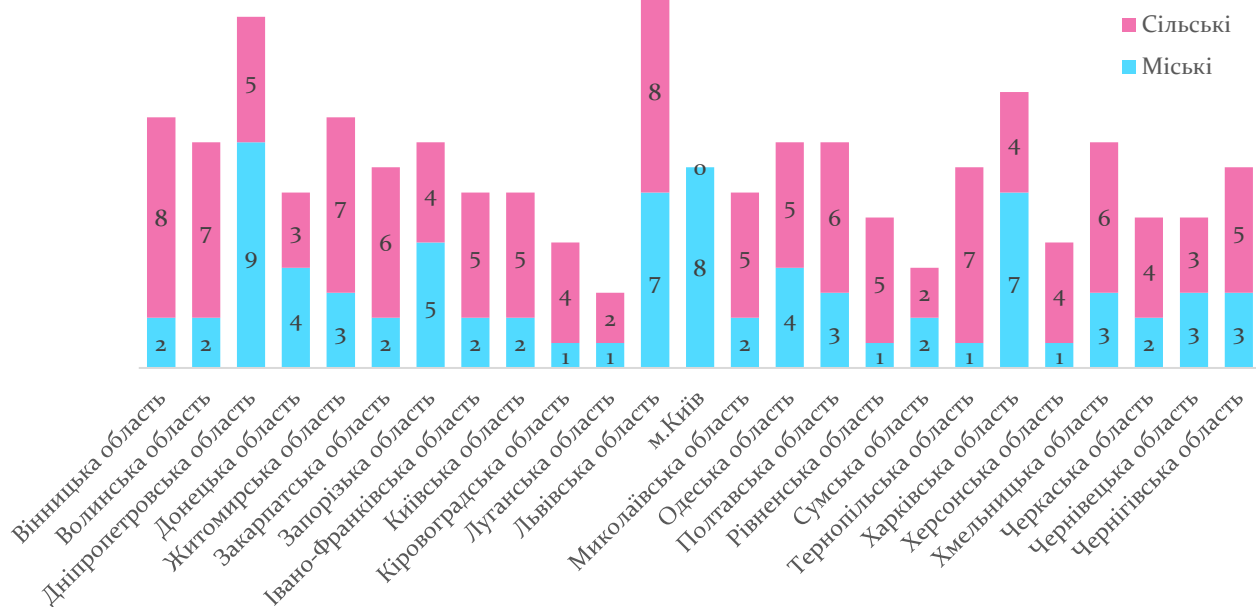

Рис. 1. Розподіл загальноосвітніх навчальних закладів, які увійшли в репрезентативну вибірку за місцем розташування навчального закладу.

Як розподілилися у вибірці навчальні заклади за типом і місцем розташування, наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Розподіл загальноосвітніх навчальних закладів за типом і місцем розташування закладу освіти.

Місце розташування ЗНЗ	Тип ЗНЗ				Разом
	Гімназія ¹	Ліцей ²	Спеціальна школа ³	Середня загальноосвітня школа ⁴	
Місто	10	8	55	7	80
Село	0	0	120	0	120
Разом	10	8	175	7	200

¹ Гімназія/гімназія-інтернат

² Ліцей/ліцей-інтернат

³ Спеціальна школа/спеціальна школа-інтернат

⁴ Середня загальноосвітня школа/середня загальноосвітня школа-інтернат/середня загальноосвітня санаторна школа-інтернат

Під час розробки анкети, була використана методологія міжнародного опитування викладання і навчання (TALIS), яке проводиться Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Анкета розроблялася у співпраці з аналітиками Аналітичного центру (CEDOS).

Для оформлення анкети використано інтернет-ресурс Google Form.

У форматі Google Form анкета була розіслана в загальноосвітні навчальні заклади, що увійшли до репрезентативної вибірки. Протягом тижня анкета була у доступі в цих навчальних закладах. У кожній школі на запитання анкети відповідали три вчителі: один учитель початкової, один – основної і один – старшої школи.

Анкета охоплювала питання, згруповані за напрямками:

1. Організація роботи вчителя в навчальному закладі:

наявність окремого робочого місця в навчальному закладі;
місце здійснення позаурочної навчальної діяльності;
час, який учитель витрачає на різноманітні види діяльності у навчальному закладі;
різновиди методичних і дидактичних матеріалів, які вчитель використовує під час підготовки до уроків;
розуміння своєї ролі у навчанні учнів.

2. Методи й форми навчання й оцінювання, які використовує вчитель:

частота використання вчителем різних методів та форм навчання;
застосування вчителем інформаційно-комунікаційних технологій в роботі;
методи оцінювання знань учнів, які використовує вчитель;
види домашніх завдань, які пропонує учням учитель.

3. Підвищення кваліфікації вчителя:

місце відвідування курсів підвищення кваліфікації (за основним предметом викладання і додатковими (якщо є));
види компетентностей, якими оволодіває вчитель на курсах;
оціночне судження щодо користі компетентностей, отриманих на курсах, для навчальної діяльності.

4. Ставлення вчителів до інноваційних процесів, що відбуваються в новій українській школі:

оціночне судження щодо ініціатив, задекларованих у Концепції нової української школи;

оціночне судження щодо вирішення проблем, які накопичилися в загальній середній освіті;

позиція вчителя як учасника процесу реформування загальної середньої освіти;

позиція вчителя щодо оплати батьками учнів додаткових освітніх послуг.

5. Загальні дані про вчителя:

педагогічний стаж;

місце розташування ЗНЗ;

наповнюваність (учні, вчителі), тип ЗНЗ;

спосіб улаштування на роботу в ЗНЗ;

освіта (сумісність з навчальним предметом, який викладає);

кваліфікаційна категорія, педагогічне звання.

2. Результати дослідження

Проведене емпіричне дослідження дозволило зібрати й накопичити фактологічний матеріал, здійснити його первинну обробку і початкове узагальнення. Для досягнення поставленої мети було використано метод аналізу інформації, зібраної під час анкетування вчителів ЗНЗ.

Під час аналізу статистичних даних були використані методи математичної статистики для обробки великих масивів даних. Застосовано логічний контроль узгодженості відповідей на питання анкети та технологію відновлення пропущених відповідей. Для забезпечення надійності і валідності під час обробки статистичних даних враховувалися випадкові помилки, які з'явилися внаслідок неоднорідності досліджуваного контингенту вчителів.

2.1. Загальні дані про вчителів і навчальні заклади, у яких вони працюють

Педагогічна діяльність – спільна діяльність учасників навчально-виховного процесу, суб'єктно-суб'єктна взаємодія «вчитель – учень». Реалізація педагогічної діяльності передбачає певний рівень підготовки вчителя його суспільну активність, гуманне ставлення до дітей тощо.

Традиційно більшість учителів у загальній середній освіті – жінки, проте серед учителів-спеціалістів спостерігається збільшення кількості (15 %) учителів-чоловіків. Такі дані можуть свідчити про зростання популярності вчительської професії серед чоловіків (рис. 2).

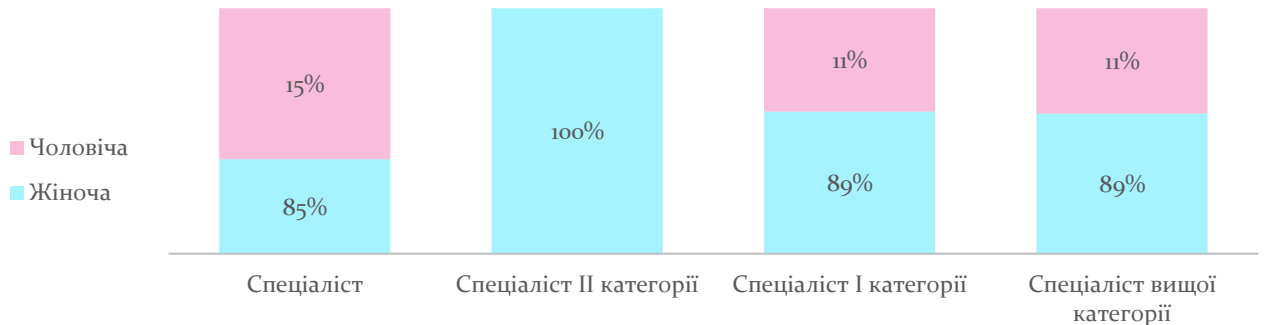

Рис. 2. Розподіл учителів за статтю та кваліфікаційними категоріями.

Більше половини вчителів, вік яких до 30 років, є спеціалістами без категорії та спеціалістами II кваліфікаційної категорії (54 % і 50 %, відповідно). Крім того, у цій віковій групі є 11 % учителів, які мають вже I кваліфікаційну категорію. Можна припустити, що в ЗНЗ, де працюють ці вчителі, створені умови для професійного зростання молодих учителів або адміністрація певним чином зацікавлює молодих педагогів.

Найбільша частка спеціалістів вищої категорії (46 %) – це вчителі віком від 51 до 60 років (рис. 3).

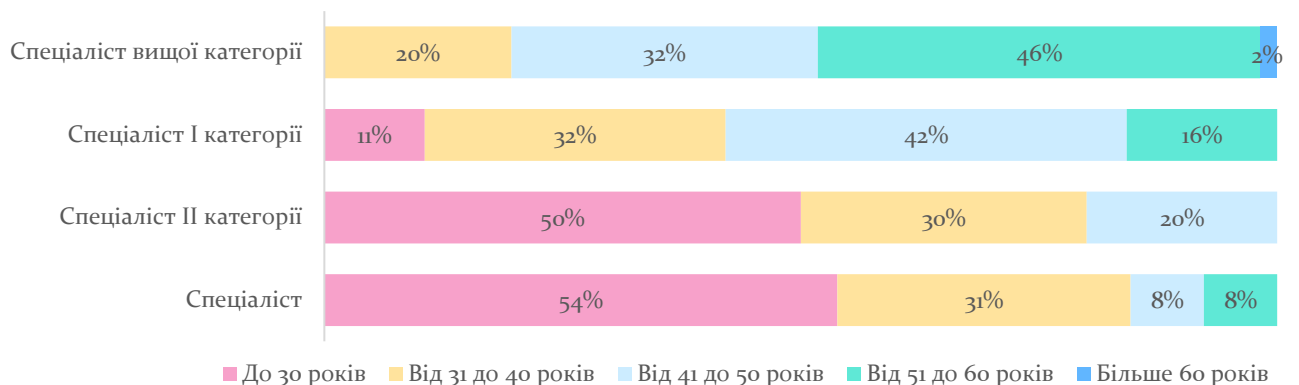

Рис. 3. Розподіл учителів за віком та кваліфікаційними категоріями.

Очікувано, що найбільша частка (77 %) спеціалістів мають стаж роботи в даному навчальному закладі до 5 років. Тоді як серед спеціалістів вищої кваліфікаційної категорії найбільша частка вчителів зі стажем роботи більше 25 років (рис. 4). Наявність спеціалістів вищої категорії у всіх вікових групах, починаючи з 30 років, може свідчити про

зацікавленість адміністрації ЗНЗ у підвищенні кваліфікаційної категорії вчителів для підняття престижу навчального закладу.

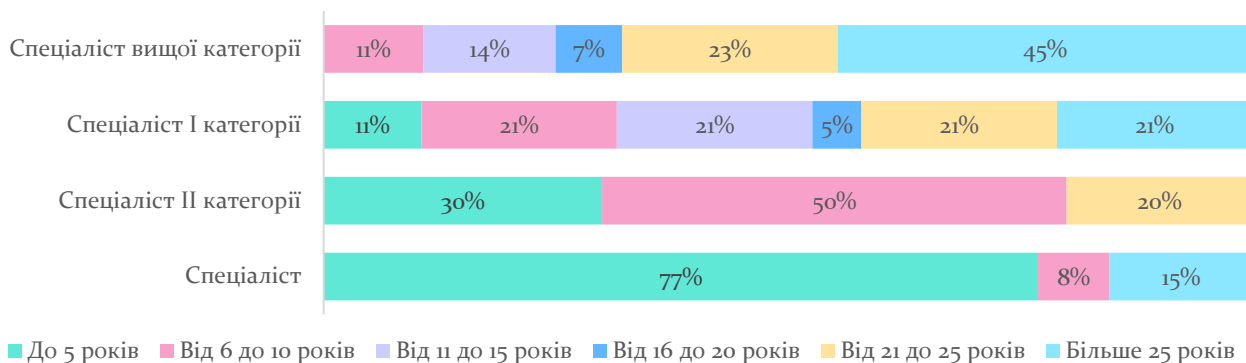

Рис. 4. Розподіл учителів за стажем роботи в навчальному закладів та кваліфікаційними категоріями.

У сільській місцевості майже 40 % учителів працюють понад 25 років у навчальному закладі. Загалом відсоток педагогічних працівників з таким стажем роботи найбільший як у сільській, так і міській місцевостях (рис. 5). Отримані дані дозволяють припустити, що у сільській місцевості молодь вимушена шукати інші місця роботи, оскільки старше покоління тримається роботи в школі, або там мало молоді. Натомість у разі наявності інших місць роботи для людей старшого покоління у сільській місцевості, картина могла б бути аналогічна до міської.

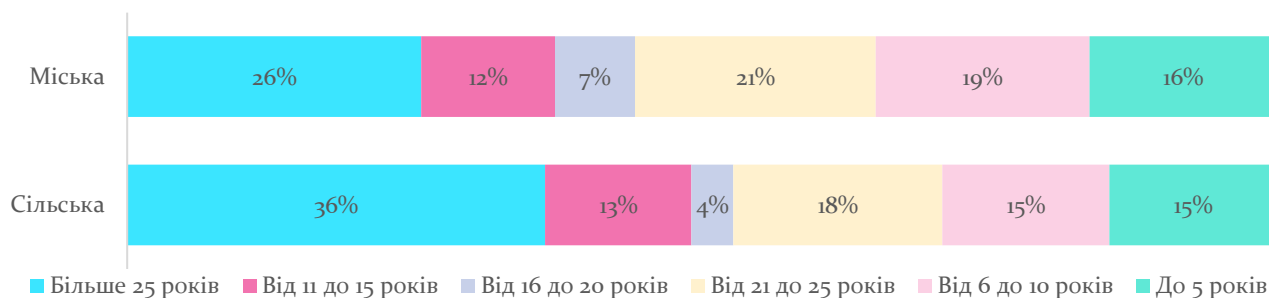

Рис. 5. Розподіл учителів за стажем роботи в навчальному закладі та типом місцевості.

Майже у всіх типах навчальних закладів у більшості випадків учителі мають стаж педагогічної діяльності більше 25 років. У ліцях та ліцях/інтернатах 40 % учителів працюють від 11 до 15 років (рис. 6.). Примітним є те, що в ліцях/ліцях-інтернатах серед опитуваних, відсутні вчителі, які працюють у навчальному закладі менше 5 років. Можливо, такі вчителі не взяли участі в опитуванні, або адміністрація намагається не брати на роботу вчителів з невеликим стажем роботи. У приватних

школах усі вчителі – респонденти дослідження працюють від 6 до 10 років. Можна припустити, що такі навчальні заклади свідомо беруть на роботу певної вікової групи вчителів і не беруть недосвідчених або таких, до яких застосовують термін «професійне вигорання».

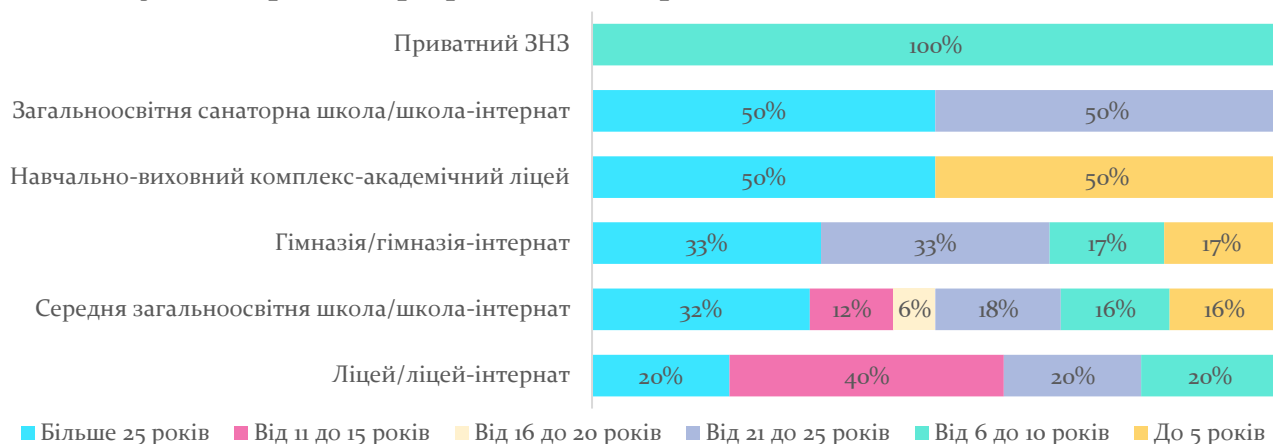

Рис. 6. Розподіл учителів за стажем роботи в навчальному закладі та типом навчального закладу.

Більшість учителів працюють на повну ставку, проте 60% спеціалістів II категорії мають більше ніж одну ставку в цьому ж навчальному закладі (рис. 7). На відміну від учителів-спеціалістів, серед учителів інших кваліфікаційних категорій спостерігається частина тих, хто працює менш ніж на одну ставку. Причину такого явища можна з'ясувати, провівши додатково інтерв'ю з учителями й адміністрацією навчальних закладів, у яких виявлена така тенденція.

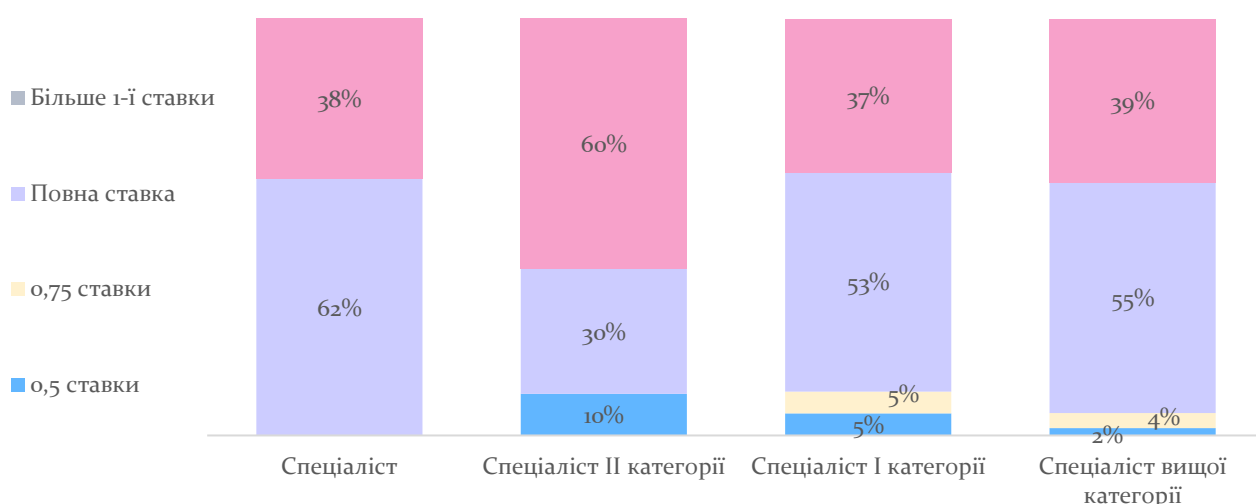

Рис. 7. Розподіл учителів за кваліфікаційними категоріями та кількістю ставок, які мають у навчальному закладі.

Більшість учителів віком від 41 до 50 років мають більше ніж одну ставку у навчальному закладі. Тільки 33 % опитуваних віком від 51 до 60 років мають більше однієї ставки. Проте 7 % учителів до 30 років працюють на 0,5 ставки (рис. 8).

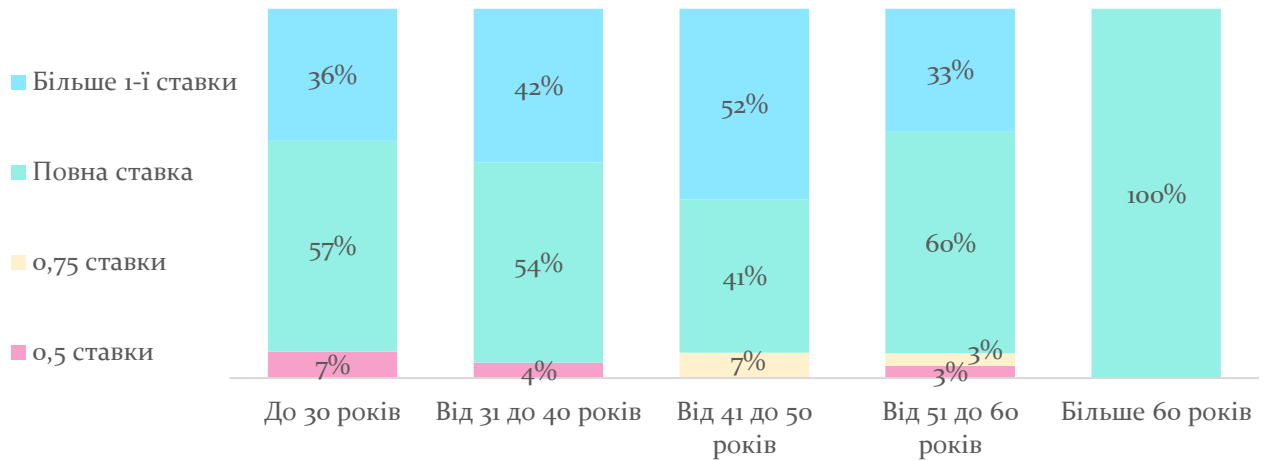

Рис. 8. Віковий розподіл вчителів за кількістю ставок, які вони мають у навчальному закладі.

У загальноосвітніх санаторних школах, навчально-виховних комплексах (НВК) половина респондентів працюють на повну ставку, а половина мають більше однієї ставки. У ліцях/ліцях-інтернатах на 0,5 ставки працюють 20 % вчителів (рис. 9). Значна кількість учителів у НВК і загальноосвітніх санаторних школах, які мають більше однієї ставки може свідчити про нестачу необхідної кількості педагогічних працівників, які проживають поряд з цими закладами освіти.

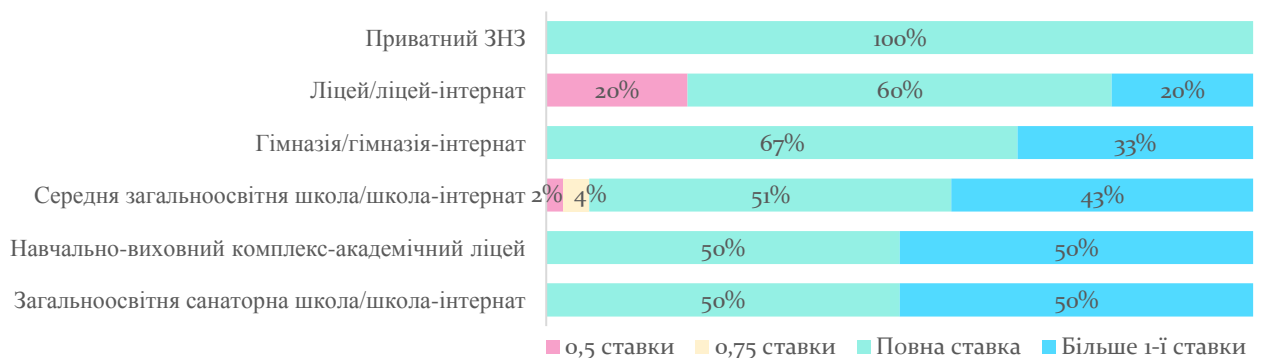

Рис. 9. Розподіл учителів за типами навчальних закладів та статусом зайнятості.

Загалом більшість учителів не мають додаткової зайнятості. Проте 46 % спеціалістів мають додаткову роботу, яка пов'язана з професійною діяльністю. Так, 16 % спеціалістів I категорії та 5 % спеціалістів вищої категорії мають додаткову зайнятість, яка не пов'язана з їхньою

професійною діяльністю (рис. 10). Значна кількість учителів-спеціалістів, які мають додаткову зайнятість, все ж таки пов'язують її зі своєю професійною діяльністю. Це може свідчити про бажання таких учителів працювати в педагогічній сфері, але, наприклад, їх не задовольняє заробітна плата або вони мають неповне навантаження у цьому навчальному закладі.

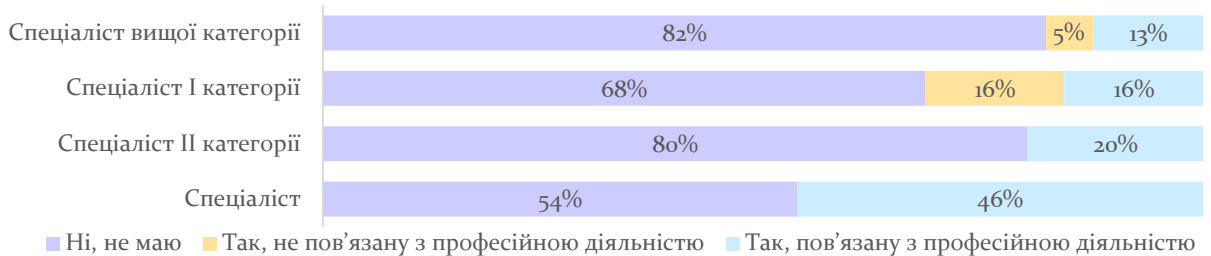

Рис. 10. Розподіл учителів за наявністю додаткової зайнятості залежно від їхньої кваліфікаційної категорій.

Частка вчителів до 30 років, які мають додаткову зайнятість, пов'язану з професійною діяльністю становить 43%. Учителі віком старші за 60 років не мають додаткової зайнятості (рис. 11). Спостерігається чітка залежність віку вчителя та наявності додаткової діяльності, а саме: чим старші вчителі за віком, тим менша їхня частка має додаткову зайнятість.

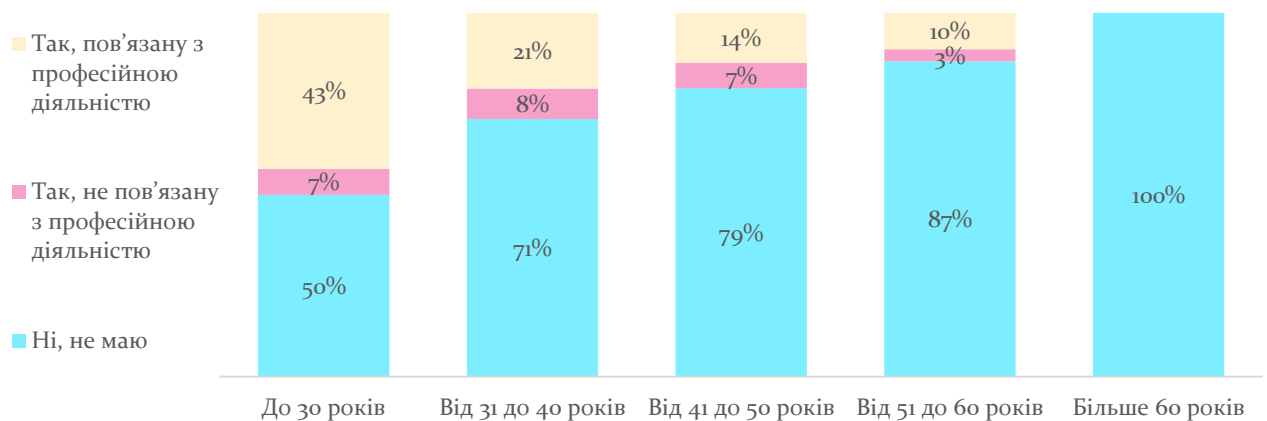

Рис. 11. Віковий розподіл учителів за їхньою додатковою зайнятістю.

Додаткову зайнятість, пов'язану і не пов'язану з професійною діяльністю мають більше вчителів сільської місцевості ніж у містах. Разом з тим у містах більше таких учителів, які взагалі не мають додаткового педагогічного навантаження (рис. 12). З огляду на дані, можна припустити, що у сільській місцевості не вистачає годин у даному навчальному закладі, що і спонукає їх шукати додатковий заробіток.

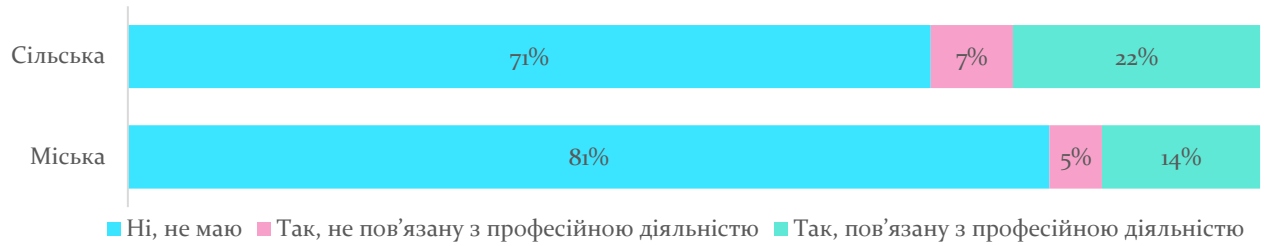

Рис. 12. Розподіл вчителів за типами місцевості та за наявністю додаткової зайнятості.

Більшість учителів влаштувалися на свою першу роботу вчителем, подавши документи на вакансію у навчальному закладі або шляхом розподілу після закінчення вищого навчального закладу. Серед учителів вищої кваліфікаційної категорії, які відповідали на запитання анкети, лише 2% влаштувалися на роботу завдяки знайомству. Спостерігається значний відсоток учителів – спеціалістів (31%), яких роботодавець сам знайшов (рис. 13). Такі дані можуть свідчити про те, що сучасний директор навчального закладу відповідальніше ставиться до підбору педагогічних кадрів для свого навчального закладу.

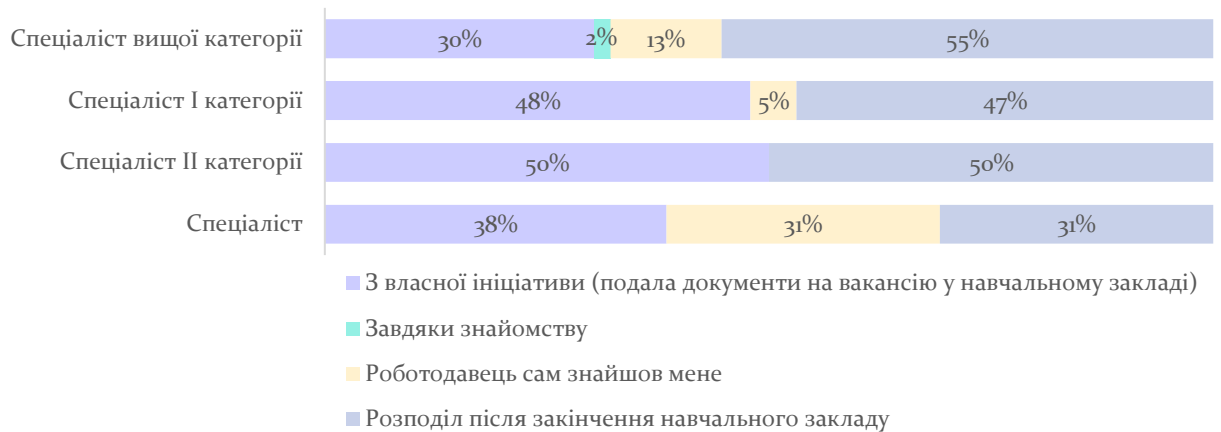

Рис. 13. Розподіл учителів за кваліфікаційними категоріями та способом їхнього працевлаштування у навчальний заклад.

У 1-4 класах здебільшого викладають спеціалісти, тоді як спеціалісти вищої категорії майже рівномірно розподілилися між класами основної та старшої школи. В основній школі більшість (60%) – спеціалісти II кваліфікаційної категорії (рис. 14).

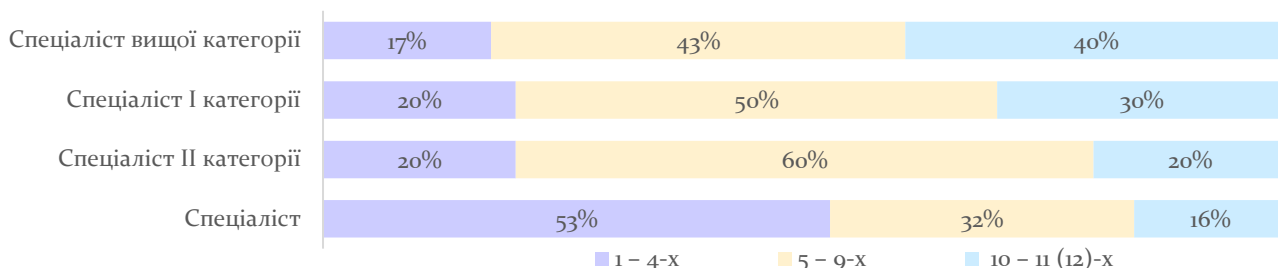

Рис. 14. Розподіл учителів за кваліфікаційними категоріями та класами, у яких викладають.

У початковій школі викладають 38 % вчителів віком до 30 років. Найбільше (40 %) респондентів всіх вікових категорій викладають у основній школі. Учителі, старші за 60 років, викладають у старшій школі (рис. 15).

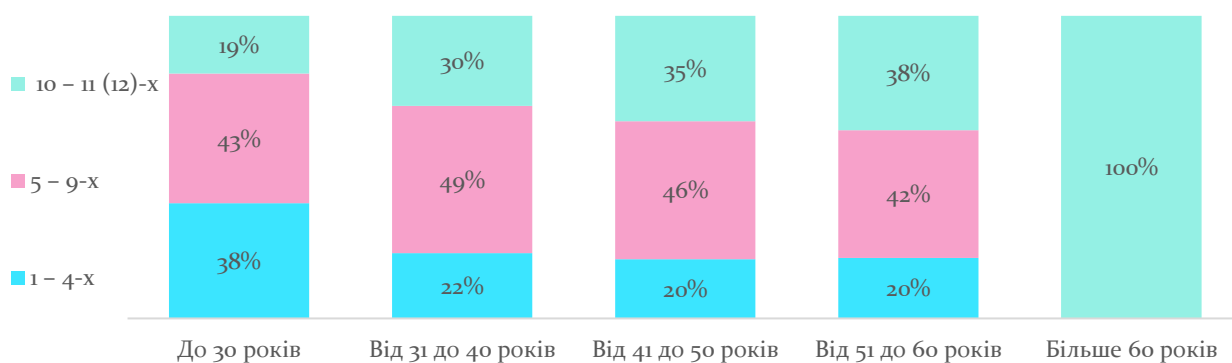

Рис. 15. Розподіл учителів за віком та класами, у яких викладають.

Виявлена на рисунках 14 і 15 закономірність ставить запитання: чому більш кваліфіковані вчителі у більшості працюють у старшій школі?

Половина респондентів віком до 30 років є спеціалістами без категорії. Проте серед них є 14 % таких, які вже отримали I категорію. Це може свідчити, наприклад, про добре побудовану у таких навчальних закладах систему наставництва і заохочення молоді до підвищення професійного рівня.

Спеціалістами вищої кваліфікаційної категорії здебільшого є вчителі віком від 51 року (рис. 16). Виняток і в цій категорії вчителів є – 3 % вчителів категорії «спеціаліст». Такі дані дозволяють припустити або відсутність певної роботи з боку адміністрації щодо спонукання вчителя до підвищення кваліфікації, або відсутність зацікавленості власне вчителя.

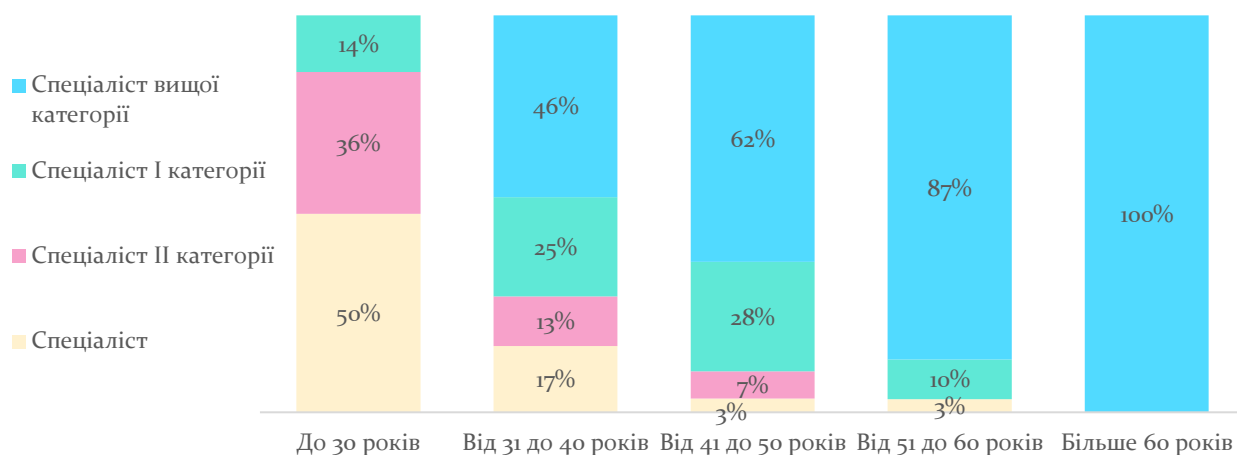

Рис. 16. Розподіл учителів за кваліфікаційними категоріями та віком.

Більшість учителів не мають додаткової посади в навчальному закладі. Натомість, додаткову посаду заступника директора з навчальної роботи обіймають 16 % спеціалістів I категорії (рис. 17).

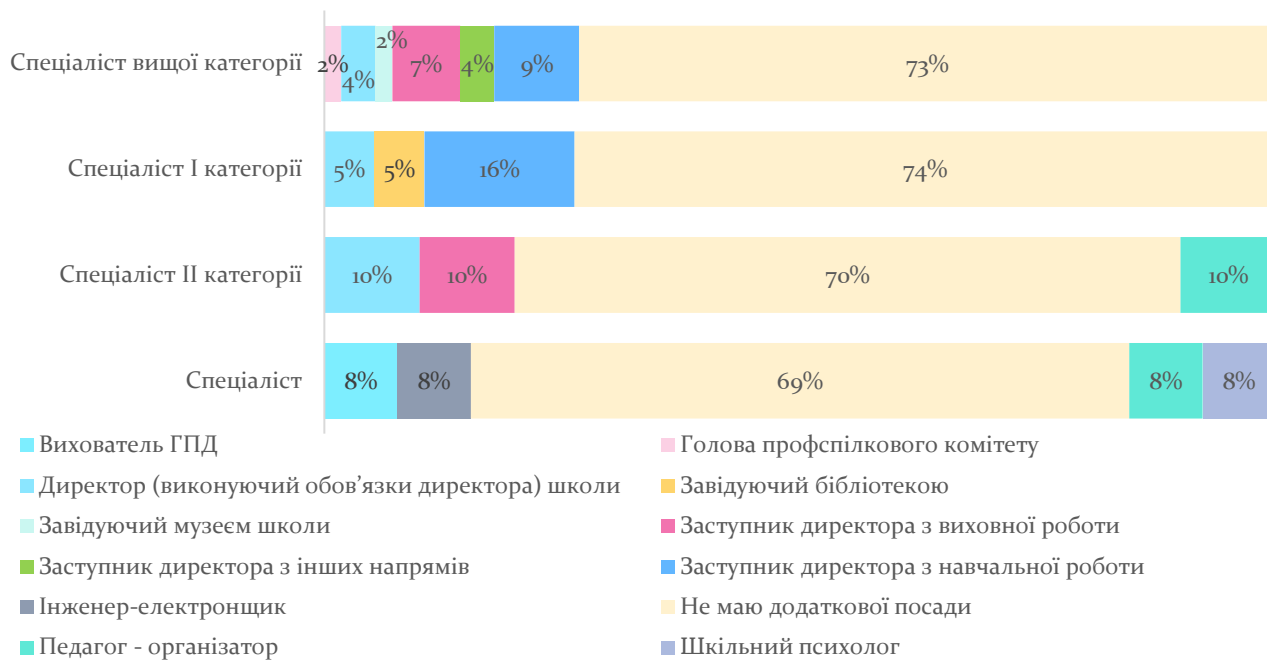

Рис. 17. Розподіл учителів за категоріями та видами додаткових посад.

Класними керівниками є 58 % учителів – спеціалістів I категорії. Найменше серед учителів тих, хто додатково до основного навантаження є головами районних методичних об'єднань (рис. 18).

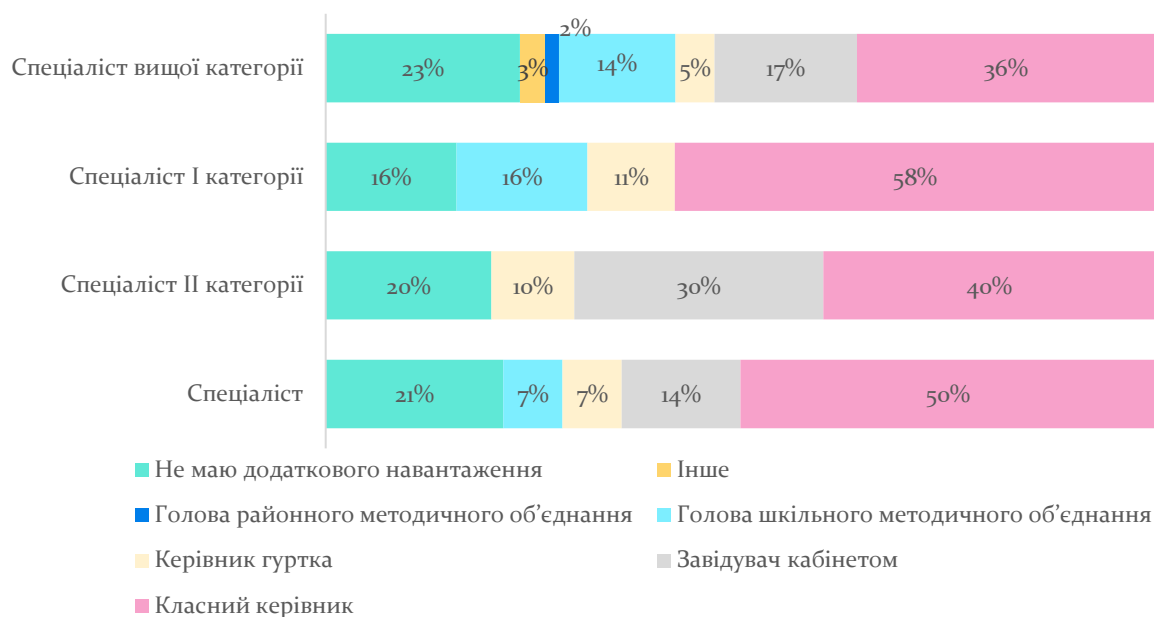

Рис. 18. Розподіл учителів за кваліфікаційними категоріями залежно від додаткового навантаження.

Розглядаючи залежність додаткового навантаження від віку вчителів можна констатувати, що ситуація дещо відмінна від попереднього випадку. Найбільше класних керівників серед респондентів віком від 31 до 40 років (рис. 19). Респонденти віком старше 60 років додаткового навантаження не мають, то на рисунку даних про них немає.

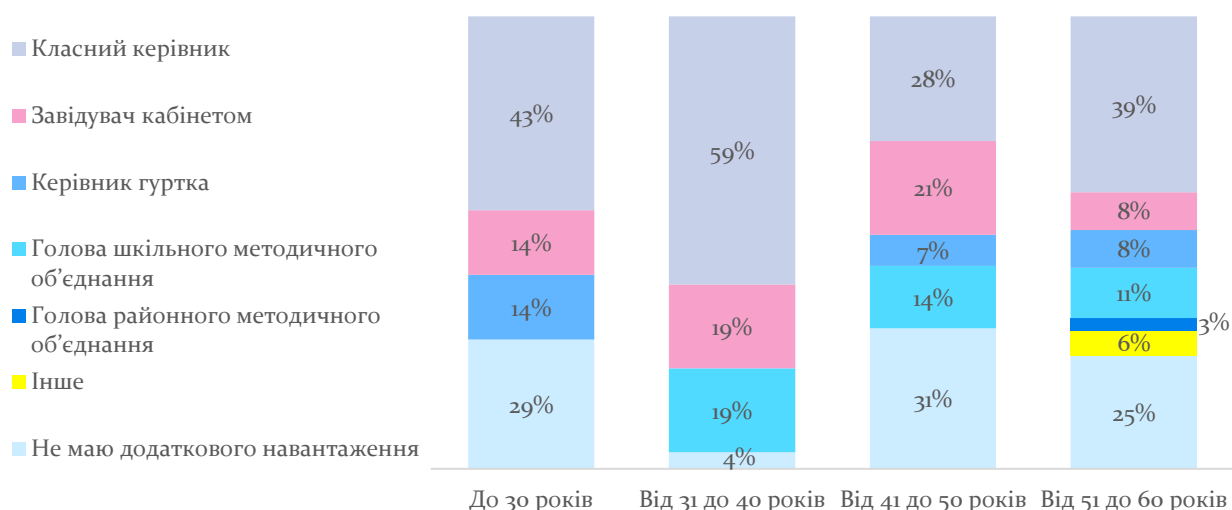

Рис. 19. Віковий розподіл учителів за додатковим навантаженням та віком.

Отже, серед усіх категорій учителів, які лише викладають навчальний предмет, найбільше вчителів вищої кваліфікаційної категорії віком від 41 до 50 років.

Найбільше респондентів, які взяли участь у дослідженні, працюють у середніх загальноосвітніх школах/школах-інтернатах (83,7%). У гімназіях/гімназіях-інтернатах та ліцейх/ліцейх-інтернатах працюють 6,1% та 5,1% респондентів відповідно. Найменше вчителів, які брали участь в анкетуванні, працюють у загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах та у приватних загальноосвітніх навчальних закладах(рис. 20).

Рис. 20. Розподіл учителів за типом навчального закладу, у якому викладають.

Серед респондентів 43,9% працюють у школах сільської місцевості, 56,1% – у міських загальноосвітніх навчальних закладах (рис. 21).

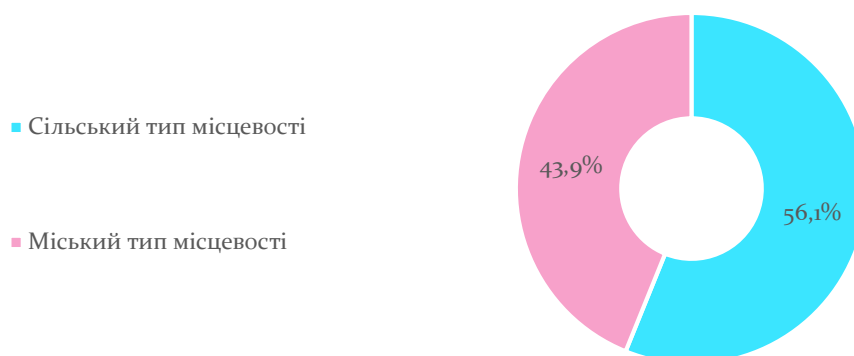

Рис. 21. Розподіл учителів за місцем розташування загальноосвітнього навчального закладу, у якому викладають.

Усі респонденти, що працюють у школах, у яких навчаються від 20 до 50 учнів зазначили, що ці школи розташовані у сільській місцевості. Частка шкіл у сільській місцевості з кількістю учнів від 51 до 100 учнів та від 101 до 200 учнів у школі переважає над часткою таких шкіл у міських населених пунктах. У містах в основному функціонують школи, які мають наповнюваність більше 201 учня (рис. 22).

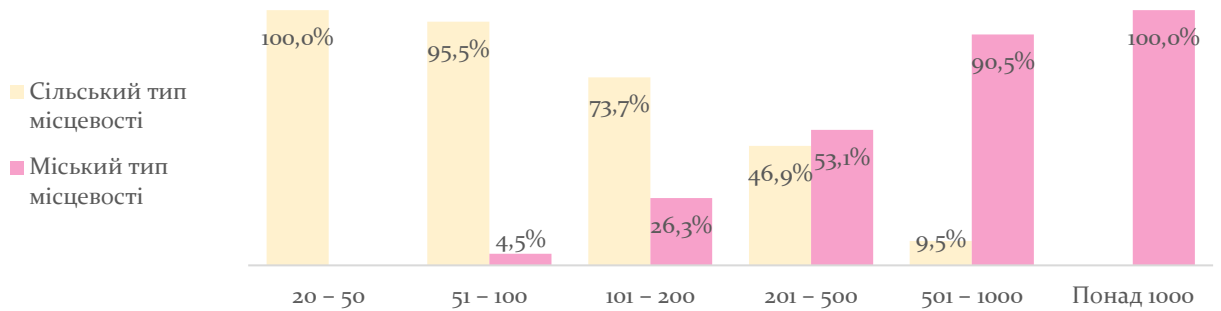

Рис. 22. Розподіл учителів за кількістю учнів у навчальному закладі та місцем його розташування.

Серед опитаних, 56,1% зазначили, що в їхньому закладі освіти навчаються учні з особливими освітніми потребами (рис. 23).

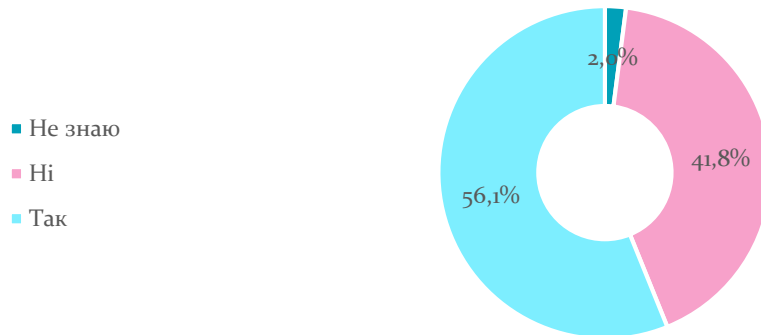

Рис. 23. Розподіл учителів за наявністю у навчальному закладі учнів з особливими освітніми потребами.

У половини шкіл у містах і в сільській місцевості навчаються учні з особливими освітніми потребами (рис. 24).

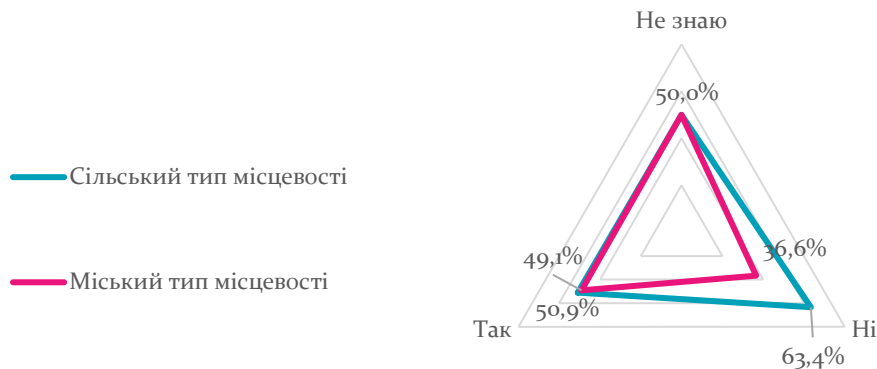

Рис. 24. Розподіл учителів за наявністю у навчальному закладі учнів з особливими освітніми потребами за місцем розташування закладу освіти.

Узагальнивши статистичні дані, які характеризують учителів – респондентів дослідження, можна констатувати таке:

підвищується престижність педагогічної праці серед учителів-чоловіків;

серед учителів віком до 30 років вже є учителі-спеціалісти I кваліфікаційної категорії (11 %);

несподіваною виявилася цифра у 15 % респондентів кваліфікаційної категорії «Спеціаліст», які працюють у даному закладі освіти більше 25 років. Ця інформація вказує на необхідність додаткового аналізу виявлення причин такої ситуації;

у сільській місцевості учителі, як правило, довше працюють в одному й тому ж навчальному закладі. Залежно від типу ЗНЗ спостерігається стабільність роботи вчителів у загальноосвітніх санаторних школах/школах-інтернатах та навчально-виховних комплексах, плинність – у інших типах навчальних закладів;

найбільшій попит у навчальних закладах є на вчителів II кваліфікаційної категорії віком від 41 до 50 років, які у більшості мають більше однієї ставки;

з підвищенням кваліфікаційної категорії і віку кількість учителів, які мають додаткову зайнятність зменшується, отже, або зменшується потреба у додатковому заробітку, або не вистачає часу чи сил. Крім того, у сільській місцевості більша частка вчителів мають додаткову зайнятність, пов'язану з їхньою професійною діяльністю;

змінюється ставлення адміністрації навчальних закладів до підбору педагогічного персоналу: на відміну від учителів II, I і вищої категорії, які на свою першу роботу вчителем влаштувалися таким чином: або самі знайшли вакансію, або були розподілені після закінчення навчального закладу, у респондентів кваліфікаційної категорії «Спеціаліст» тенденція інша – третину знайшов сам роботодавець;

у старшій школі учителів-спеціалістів незначний відсоток, тоді як у початковій школі навпаки більшість учителів – спеціалістів. Така ж тенденція спостерігається і серед учителів різних вікових категорій: у молодшій школі викладає більшість учителів до 30 років, в основній і старшій більшість учителів старшого віку;

середу вчителів віком від 31 до 40 років найбільше таких, що мають додаткове від основного навантаження або займають додаткову посаду у

навчальному закладі. Серед тих, хто лише викладає навчальний предмет у школі найбільше учителів віком від 41 до 50 років.

2.2. Організація роботи вчителя

Для досягнення мети Концепції реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» «необхідно забезпечити стимулювання вчителя до особистого і професійного зростання та надання йому академічної свободи» [Розпорядження КМУ від 14.12.2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»].

Під час навчального процесу педагогічна діяльність учителя багатогранна і різноманітна. Вона спрямована на формування компетентної особистості учня засобами свого навчального предмета. Створення для вчителя в закладі освіти умов праці, які сприятимуть реалізації цього завдання, є функцією адміністрації ЗНЗ.

Серед учителів – учасників дослідження – більше половини (54,1 %) мають особисте робоче місце у навчальному кабінеті (класі). Майже у третини (27,6 %) учителів є персональний навчальний кабінет (рис. 25).

- Маю спільне з колегою (кількома колегами) навчальний кабінет
- Маю особисте робоче місце в учительській, робочій кімнаті вчителів тощо
- Маю особисте робоче місце у навчальному кабінеті (класі)
- Маю персональний навчальний кабінет

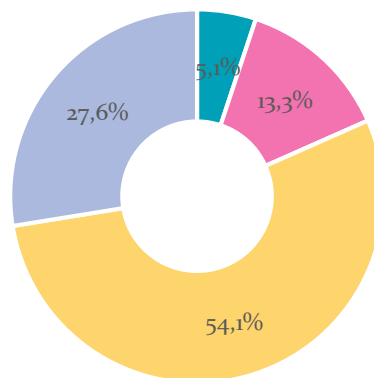

Рис. 25. Розподіл учителів за наявністю робочого місця в навчальному закладі.

Позаурочну педагогічну діяльність у школі здійснюють 43,9 % опитуваних. Більшість (46,9 %) респондентів здійснюють підготовку до уроків та перевірку зошитів удома (рис. 26).

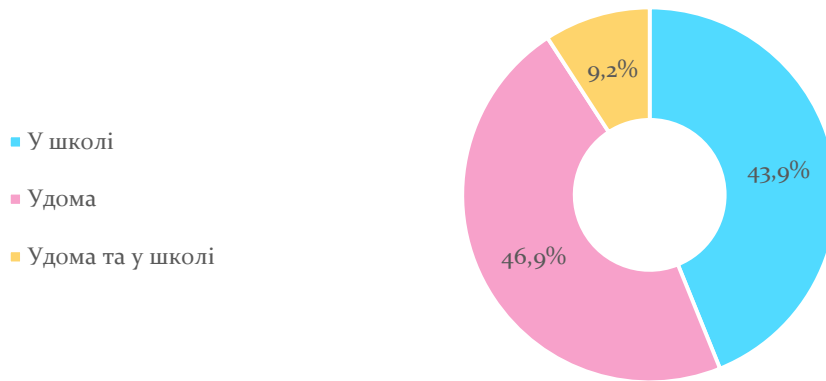

Рис. 26. Розподіл учителів за місцем здійснення позаурочної педагогічної діяльності.

Отже, незважаючи на забезпечення всіх респондентів місцем для позаурочної роботи в навчальному закладі, значна частка цей вид діяльності здійснює вдома. Імовіріше цих учителів може не влаштувати запропоновані їм місця для позаурочної роботи в ЗНЗ. У даному випадку, наприклад, адміністрація чи шкільний психолог може проводити з учителями співбесіди з метою виявлення їхнього бачення комфортності умов праці або психоемоційного стану вчителя щодо роботи в колективі.

Найбільша частка респондентів витрачають за кожним з представлених видів педагогічної діяльності в середньому 1-2 години на тиждень. Незважаючи на заходи МОН України щодо зменшення паперової роботи для вчителів, більше чверті респондентів (27,6 %) витрачають більше 6 годин на оформлення шкільної документації (рис. 27). Наявність 19,4 % вчителів, які витрачають на підготовку до уроків понад 10 годин, може свідчити, наприклад, про невисокий професійний рівень учителя або про відсутність дидактичних матеріалів до уроку, які він вимушений шукати в мережі Інтернет. Можна припустити й інше пояснення – такі вчителі кожен раз шукають нові підходи до подання навчального матеріалу або нову цікаву тематичну інформацію. У першому випадку є необхідність звернути увагу адміністрації на організацію наставництва або направлення таких учителів на курси підвищення кваліфікації. У другому випадку – організувати навчання вчителів ефективною орієнтації в пошукових системах мережі Інтернет.

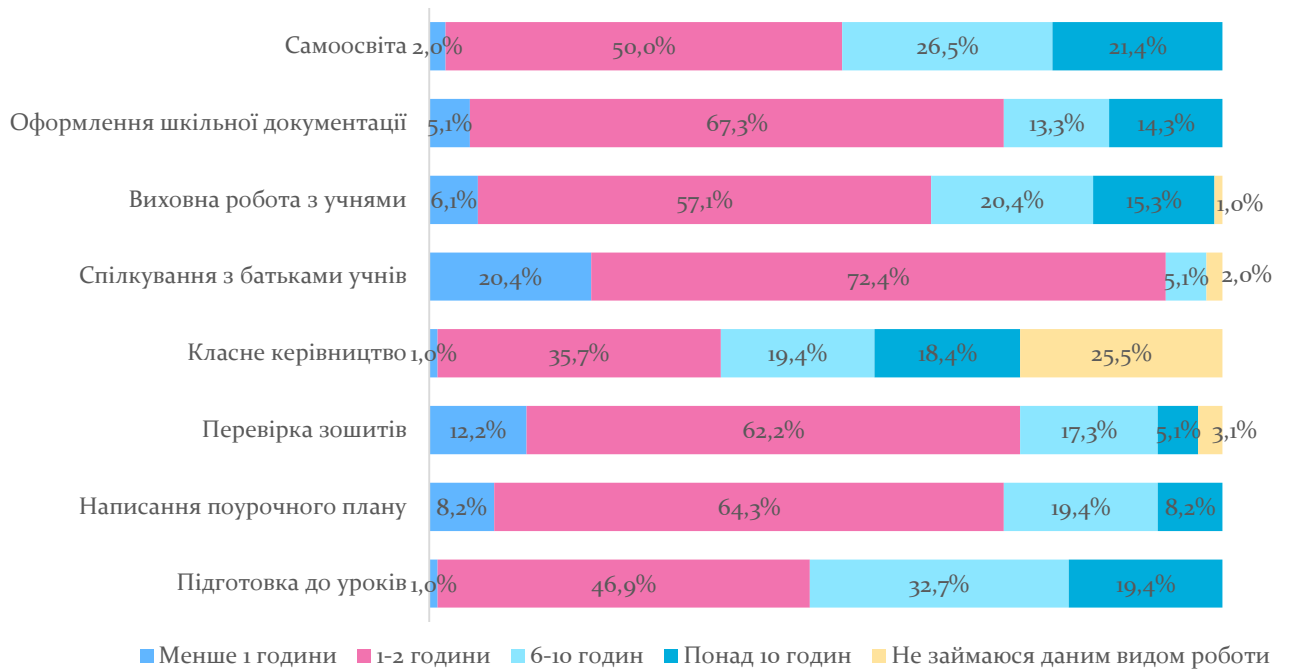

Рис. 27. Розподіл учителів за кількістю годин на тиждень, що вони витрачають на певні види педагогічної діяльності.

Найбільше респондентів, готуючись до уроків, користуються матеріалами, що розроблені іншими вчителями, знайденими в мережі Інтернет; матеріалами зі спеціалізованих педагогічних сайтів, форумів і спеціалізованих методичних видань (рис. 28).

Рис. 28. Розподіл учителів за видами матеріалів, якими вони найчастіше користуються під час підготовки до уроків.

У навчальних закладах міст респонденти найчастіше використовують матеріали для уроку, знайдені в мережі Інтернет і надруковані за рахунок батьківських коштів. У школах сільської місцевості опитувані найчастіше користуються наявними у бібліотеці матеріалами (рис. 29) або купують/передплачують батьки.

Рис. 29. Розподіл учителів за походженням матеріалів, якими вони найчастіше користуються при підготовці до уроків.

Таким чином, необхідно передбачати кошти на закупівлю методичних і дидактичних посібників, популяризувати наукові періодичні видання, особливо у навчальних закладах сільської місцевості.

Незначна кількість учителів, які користуються методичними матеріалами, розробленими в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти (облІППО) й районних/міських методичних кабінетах ставить певні питання для подальшого дослідження.

Відсоток респондентів, які мають розроблену особисто навчальну програму майже однаковий серед учителів усіх кваліфікаційних категорій, окрім учителів-спеціалістів, відсоток яких дещо менший (рис. 30).

Рис. 30. Розподіл учителів за кваліфікаційними категоріями й наявністю навчальних програм, розроблених особисто.

Лише 3,1 % респондентів зазначили, що мають власні або написані у співавторстві підручники, з них третина спеціалісти I категорії, інші – спеціалісти вищої кваліфікаційної категорії.

Електронний журнал використовують в школах 9,2 % респондентів. Серед таких 77,8 % викладають у міських навчальних закладах (рис. 31).

Рис. 31. Розподіл учителів за наявністю у навчальному закладі електронних журналів та місцем розташування закладу освіти.

З огляду на те, що реформою загальної середньої освіти передбачається, що вчителі будуть самі розробляти навчальні програми, дані на рис.30, 31 дають підстави зазначити, що має бути проведена значна попередня робота з навчання вчителів у контексті розробки навчальних програм.

Електронні щоденники є в школах у 4,1% опитуваних. Ці загальноосвітні навчальні заклади функціонують у містах.

Більшість респондентів (79,9%) повністю погоджуються з тим, що основна роль учителя-предметника полягає у формуванні в учнів зацікавленості до предмета, який вони викладають. Натомість 42,9% респондентів повністю погоджують з тим, що учитель-предметник повинен надавати учням увесь масив знань, яким володіє. Лише 9,2% опитуваних не погоджуються з таким твердженням. Більшість респондентів зазначили, що всі з перелічених тверджень є доцільними та відображають основну роль учителя-предметника у навчальному процесі (рис. 32.).

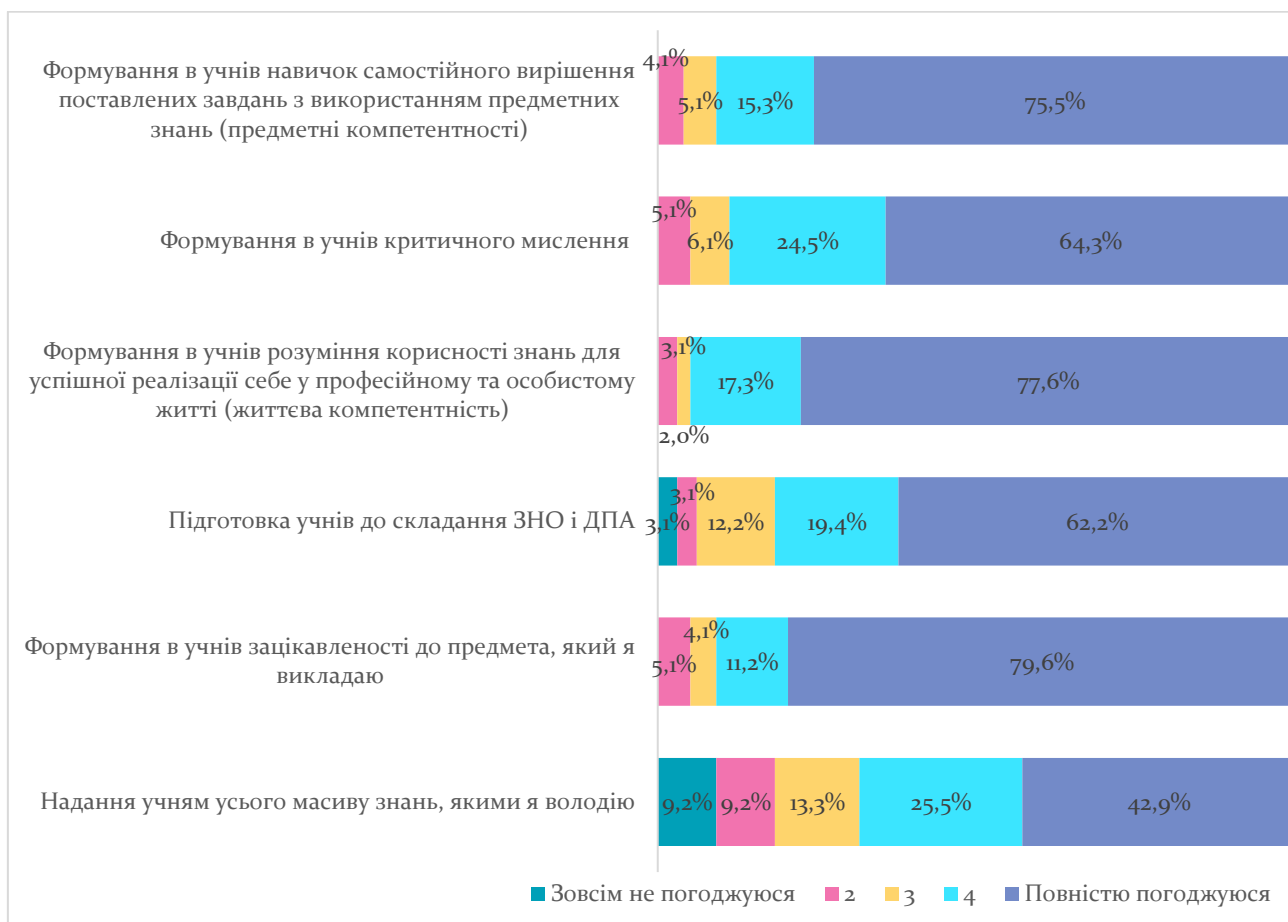

Рис. 32. Розподіл учителів за ставленням до ролі вчителя-предметника в навчально-виховному процесі.

Наявність учителів, які залишаються на позиції знаннєвої парадигми освіти, дають підстави рекомендувати методистам районних/міських методичних кабінетів та облІППО активніше проводити роз'яснювальну роботу щодо зміни парадигми сучасної освіти зі знаннєвої на діяльнісну.

Більше половини респондентів відповіли, що їх цілком влаштовує робота в школі. Натомість 4,1 % вчителів зазначили, що робота в школі їх зовсім або скоріше не влаштовує (рис. 33).

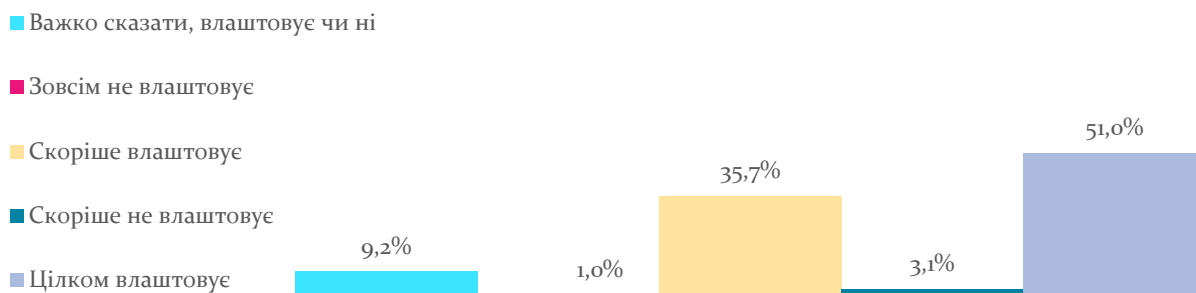

Рис. 33. Розподіл учителів за ставленням до роботи у навчальному закладі.

Серед учителів, які частково або повністю задоволені роботою у навчальному закладі частка тих, хто викладає у школах міської і сільської місцевості майже однакова (86,0 % і 87,2 % відповідно) (рис. 34).

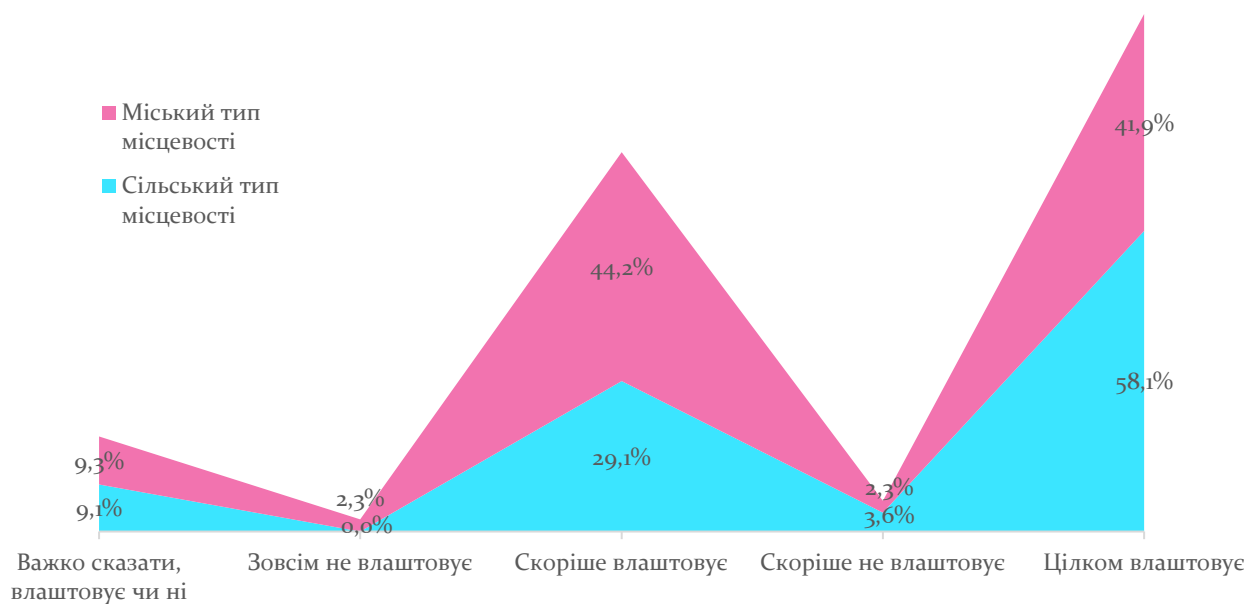

Рис. 34. Розподіл учителів за ставленням до роботи у навчальному закладі та місцем розташування закладу освіти.

З 51 % респондентів, цілком задоволених роботою у школі, 22,4 % становлять учителі віком від 51 до 60 років, найменше (5,1 %) – віком до 30 років. Зовсім не влаштовує робота у школі 1 % опитуваних віком від 41 до 50 років (рис. 35).

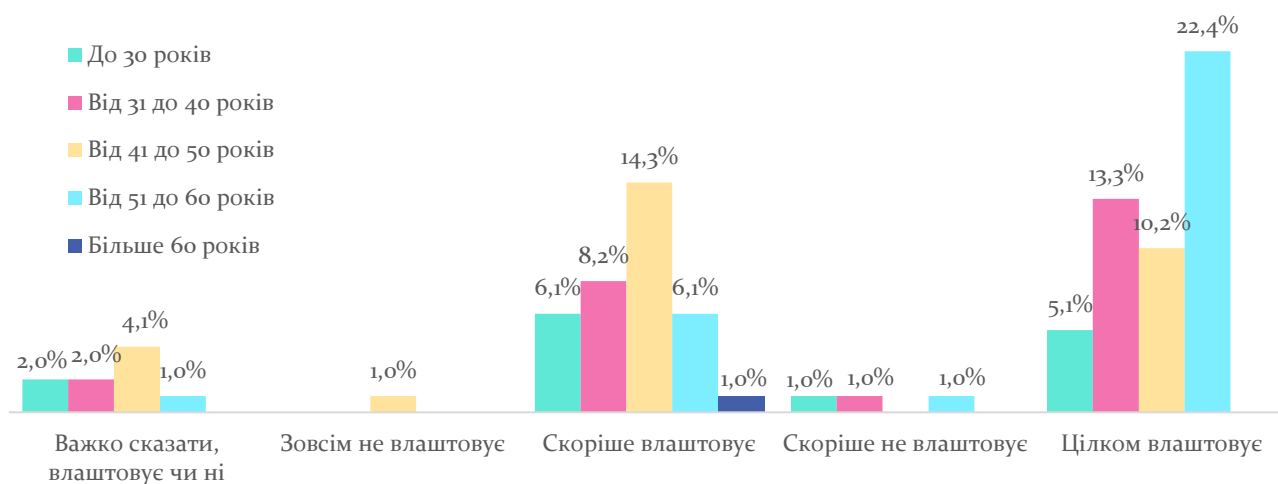

Рис. 35. Розподіл учителів за ставленням до роботи у навчальному закладі за віком.

Наявність учителів, яких робота у даному навчальному закладі повністю або частково не влаштовує визначає за необхідне провести додаткового, наприклад, інтерв'ю серед таких учителів з метою дослідження причин виявленої ситуації. Наразі ж, щоб не втратити професіоналів, адміністрації навчальних закладів бажано акцентувати увагу на зацікавленні цієї вікової групи вчителів у роботі в їхньому закладі освіти.

Більшість респондентів зазначила, що повністю підготовлена до викладання в школі в частинах: педагогічна практика, методика викладання та змістове наповнення предмета, який викладають. Частка таких вчителів становить понад 65 %. Жоден з учителів-учасників опитування не оцінив свою підготовленість до викладання в школі в 1 бал. Проте 4,1 % опитаних указали, що практично не підготовлені до викладання у школі в частині: педагогічна практика та змістове наповнення предмета. У 2 % респондентів, за їхньою оцінкою, найнижча підготовка з методики викладання навчального предмета (рис. 36). З огляду на наявність у школах учителів, які не на належному рівні підготовлені до викладання предмета, постає необхідність упровадження додаткових сертифікаційних випробувань для вчителів з подальшим їх навчанням не раз на п'ять років, а частіше.

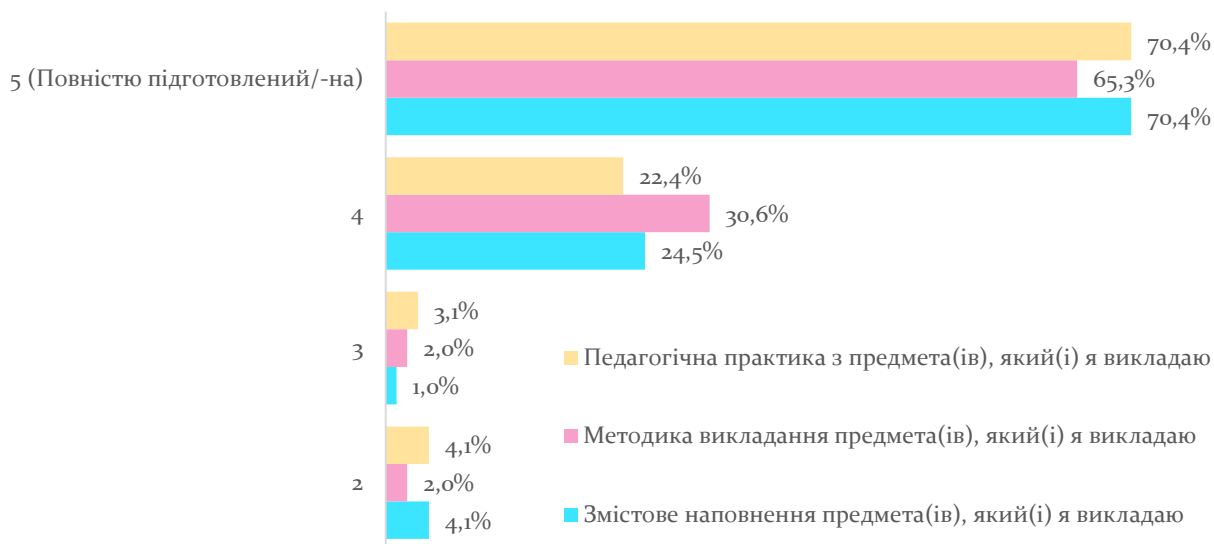

Рис. 36. Розподіл учителів за рівнем підготовки до викладання навчального предмета в школі.

За останні п'ять років більшість респондентів проходили курси підвищення кваліфікації з предмета, який викладають (рис. 37).

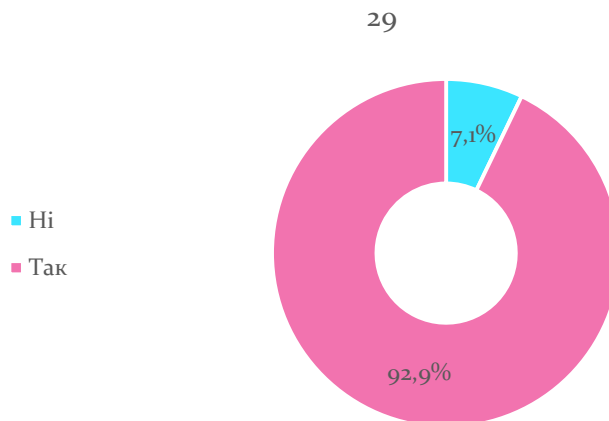

Рис. 37. Розподіл учителів за проходженням за останні п'ять років курсів підвищення кваліфікації з основного предмета, який викладають.

Усі вчителі, віком від 40 років і старше з предмета, який викладають, протягом п'яти останніх років проходили курси підвищення кваліфікації (рис. 38).

Рис. 38. Розподіл учителів за проходженням за останні п'ять років курсів підвищення кваліфікації з основного предмета, який викладають та віком.

При розподілі за місцем розташування навчального закладу вчителів, які за останні п'ять років проходили курси підвищення кваліфікації з предмета, який викладають можна констатувати, що кількість таких учителів практично однакова (рис. 39). Вірогідно, облППО дотримуються графіків проведення атестації педагогічних працівників у навчальних закладах.

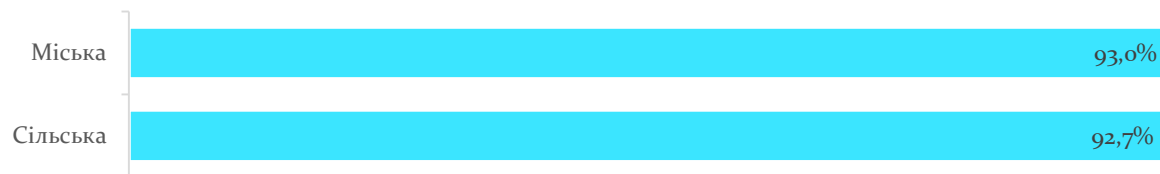

Рис. 39. Розподіл учителів за проходженням за останні п'ять років курсів підвищення кваліфікації з основного предмета, який викладають, та місцем розташуванням навчального закладу.

У сільській місцевості всі вчителі, які проходили за останні п'ять років курси підвищення кваліфікації, відвідували їх в обласному чи міському Інституті післядипломної педагогічної освіти. У вчителів міських шкіл більше закладів освіти, де вони можуть здійснювати підвищення кваліфікації. Наприклад, кожен десятий учитель міської школи відвідував курси, організовані незалежними недержавними освітніми установами та організаціями (рис. 40). У даному контексті виникає потреба у формуванні мережі закладів чи освітніх організацій, які здійснюватимуть підвищення професійного рівня учителів загальноосвітніх навчальних закладів.

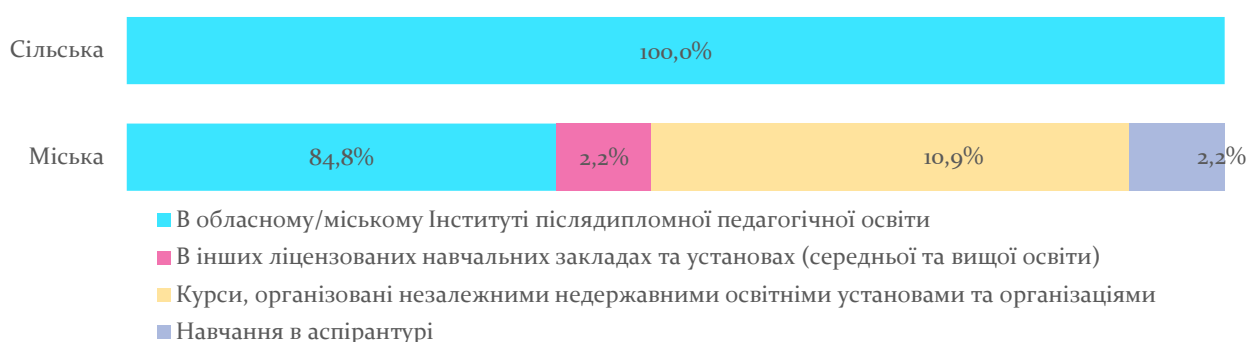

Рис. 40. Розподіл учителів за закладом освіти, у якому проходили за останні п'ять років курси підвищення кваліфікації з основного предмета, який викладають, та типом місцевості, де розташований навчальний заклад.

На курсах підвищення кваліфікації найбільше респондентів отримували знання з навчального предмета, педагогічної майстерності й оцінювання навчальних досягнень учнів (рис. 41).

Рис. 41. Розподіл учителів за напрямками, за якими здійснювалося навчання на курсах підвищення кваліфікації з основного предмета.

Найкориснішими, на думку респондентів, на курсах підвищення кваліфікації вчителів є заняття з формування навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями. Більше 40% учителів найбільше задоволені знаннями з формування в учнів компетентностей і використання інноваційних методів навчання (рис. 42). Можна припустити, що виникло протиріччя між тематикою навчальних занять, які потребують учителі і тематикою, яку пропонують інститути післядипломної педагогічної освіти. Для вирішення цього необхідно серед учителів проводити опитування з метою виявлення питань, які їх більше цікавлять, досліджувати нові тенденції у методиці викладання навчальних предметів, тобто урізноманітнювати тематику курсів.

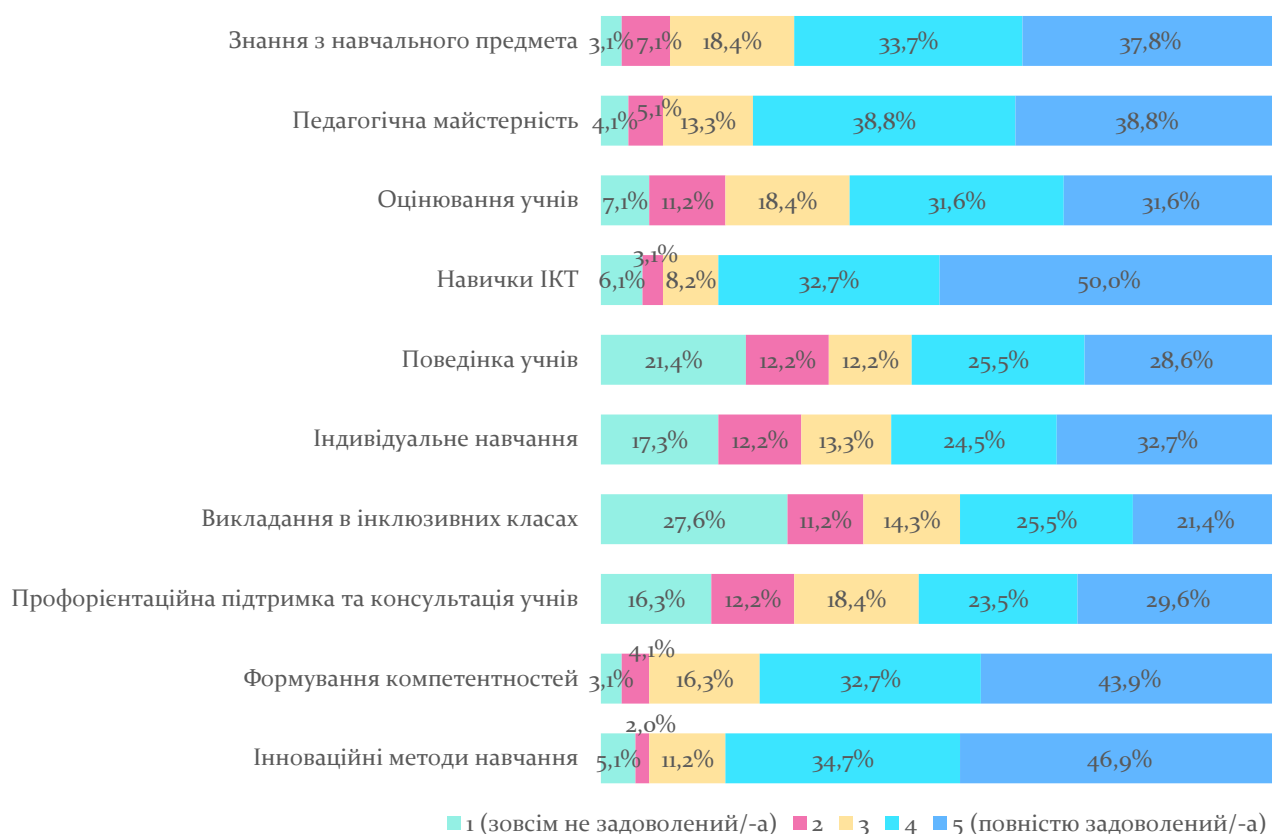

Рис. 42. Розподіл учителів за напрямками, за якими здійснювалося навчання на курсах підвищення кваліфікації з основного предмета, та оцінкою їхньої корисності.

Узагальнивши інформацію про організацію роботи у навчальних закладах учителів – учасників дослідження –, можна констатувати таке:

усі з опитуваних для позаурочної діяльності у ЗНЗ мають робоче місце або в учительській, або в навчальному кабінеті. Незважаючи на це, майже половина респондентів позаурочну діяльність здійснюють удома;

більше 6 годин на тиждень витрачають на оформлення шкільної документації і написання поурочних планів більше чверті опитуваних, крім того, таку ж кількість часу на підготовку до уроків витрачає більшість учителів, які взяли участь у дослідженні;

готуючись до уроків, більшість учителів використовують матеріали з мережі Інтернет або зі спеціалізованих педагогічних та просвітницьких сайтів, найменше – користуються методичними розробками облІППО, районних/міських методкабінетів та наукових періодичними видань. Крім того, у містах методичні й дидактичні матеріали для уроків учителі зазвичай роздруковують за рахунок коштів батьків або їх передплачує навчальний заклад. У сільській місцевості вчителі, як правило, або користуються наявними в бібліотеці матеріалами, або необхідні дидактичні матеріали купують/передплачують батьки учнів;

майже кожен десятий з опитуваних має досвід написання навчальних програм і 3,1 % – навчальних підручників з певного предмета;

серед респондентів лише 9,2 % мають у навчальному закладі електронні журнали, 4,1 % – електронні щоденники. Серед тих, хто працює з електронними журналами, три чверті становлять учителі міських шкіл. Серед користувачів електронних щоденників – лише вчителі міських закладів освіти;

те, що вчитель не тільки «носій і передавач знань» погоджуються більшість учителів, які брали участь у дослідженні. Хоча значна їх кількість (42,9 %) у поєднанні з іншими функціями все ж вважає, що вчителі повинні надати учням весь запас своїх знань з предмета;

більшість опитуваних влаштовує або скоріше влаштовує робота у навчальному закладі, у якому вони зараз викладають. Крім того, кількість таких учителів у ЗНЗ сільської місцевості і міст практично однакова (87,2 % і 86,1 %, відповідно);

у кожній віковій групі, окрім тих, яким більше 60 років, є 1 % респондентів, яких не влаштовує або скоріше не влаштовує робота у

даному навчальному закладі. Натомість найбільше задоволені роботою в навчальному закладі опитувані віком від 51 до 60 років;

викладаючи у навчальному закладі, більшість учителів (за їхньою самооцінкою) «повністю підготовлені» з трьох найважливіших напрямів, а саме: педагогічна практика з навчального предмета, методика викладання і змістове наповнення. Натомість є частка вчителів, які оцінили рівень своєї готовності до викладання в школі у «2» бали;

для підвищення кваліфікації майже всі респонденти протягом останніх п'яти років відвідували курси як у сільській, так і міській місцевості. Учителі з сільських навчальних закладів відвідували курси в обласних/міських Інститутах післядипломної педагогічної освіти. Учителі міських шкіл ще додатково мали можливість відвідати такі курси в інших ліцензованих навчальних закладах та курси, організовані незалежними недержавними установами;

напрями, які є класичними під час навчання вчителів у педагогічних вищих навчальних закладах, пропонують і на курсах підвищення кваліфікації. До таких належать знання з предмета, педагогічна майстерність, оцінювання учнів. Натомість тематика, яка відображає сучасні тенденції розвитку освіти, менше пропонується вчителям для ознайомлення, а саме: інноваційні методи навчання, формування компетентностей тощо. Незважаючи на те, що таких занять на курсах пропонують мало, вчителі найбільше ними задоволені. Такий показник дає підстави говорити про необхідність осучаснення тематики на курсах підвищення кваліфікації.

2.3. *Методи навчання*

Методи навчання (від гр. *methodos* — спосіб пізнання, шлях дослідження) – це упорядковані способи діяльності вчителя й учнів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. З огляду на започаткований процес реформування загальної середньої освіти зміщуються акценти до активних методів навчання учнів, а саме: які спонукають учнів до розумової і практичної діяльності та формують вміння використовувати набуті знання і навички у повсякденному житті.

Більшість респондентів постійно використовують під час уроків традиційні методи, як-то: робота з підручником (83,7 %) і словесні діалогічні методи (70,4 %). Разом з тим метод проектів, який рекомендований оновленими навчальними програмами, інколи застосовують понад 71,0 % опитуваних (рис. 43).

Рис. 43. Розподіл учителів за методами навчання, у яких учень є соціально активним та частотою їхнього використання на уроках.

Учителі віком до 30 років перевагу надають груповій роботі і роботі учнів з підручником. Для вчителів віком від 31 до 40 років пріоритетом залишається робота з підручником і словесні діалогічні методи. Учителі віком від 41 до 50 років найчастіше надають перевагу роботі з підручником і пропонують учням роботу в групах. (рис. 44). Можна констатувати, що вчителі всіх вікових груп надають перевагу традиційним методам навчання. Лише незначна частка опитуваних часто використовують під час навчання ігрові методи і пропонують учням підготовку проектів. Можна припустити, що вчителі не часто використовують інноваційні методи навчання, оскільки не навчені з ними працювати. Отже, можна запропонувати активніше долучати голів методичних об'єднань шкіл/районів до організації обміну знаннями і навичками роботи з використанням інноваційних методів серед учителів школи/району.

Рис. 44. Розподіл учителів за постійно використовуваними методами навчання, в яких учень є соціально активним за віком учителів.

Постійно на уроках більше 60 % вчителів застосовують словесні монологічні й наочні у їхньому виконанні методи навчання. Майже 70 % респондентів запрошують на уроки гостей (фахівців, експертів, представників професійних чи соціальних груп). Цікавим є те, що 3,1 % опитуваних ніколи не застосовують на уроках словесні монологічні методи навчання (рис. 45). Постає питання, яке потребує додаткового дослідження, а саме, які методи використовують ці вчителі для пояснення нових тем на уроці.

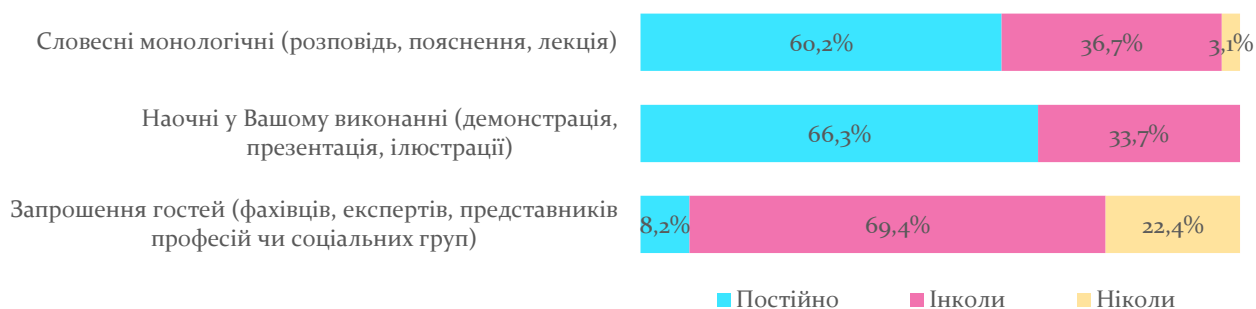

Рис. 45. Розподіл учителів за методами навчання, в яких відсутня соціальна активність учня та частотою їх використання на уроках.

Серед опитуваних, словесні монологічні методи і наочні у їхньому виконанні постійно застосовують на уроках найбільше вчителів віком від 41 до 50 років. Натомість серед цієї групи вчителів найменше тих, хто постійно запрошує на уроки фахівців, експертів, представників професійних чи соціальних груп (рис. 46). Учителі віком понад 60 років наведені методи навчання не використовують постійно, тому в діаграмі дані про них відсутні. Незважаючи на те, що запрошення гостей на урок є досить цікавим і корисним, наприклад, з точки зору профорієнтаційної роботи, цей метод застосовується нечасто. Учителі віком до 30 років зовсім його не використовують. Для вирішення цього питання можна запропонувати поглибити співпрацю з батьками учнів, багато з яких можуть бути цікавими джерелом корисної для учнів інформації.

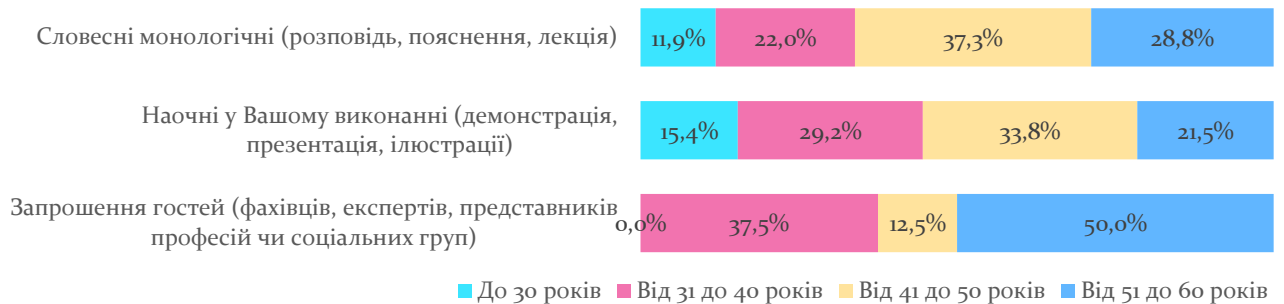

Рис. 46. Розподіл учителів за постійно використовуваними методами навчання, у яких відсутня соціальна активність учня, та віком учителів.

Більше 60 % учителів постійно задають на уроках учням однакові чи однотипні завдання або поєднують різні форми завдань. Інколи використовують групові форми роботи на уроках або пропонують учням завдання різної складності більше 50 % вчителів. Натомість 2 % респондентів наголошують, що ніколи не використовують на уроках загальнокласні однотипні завдання (рис. 47).

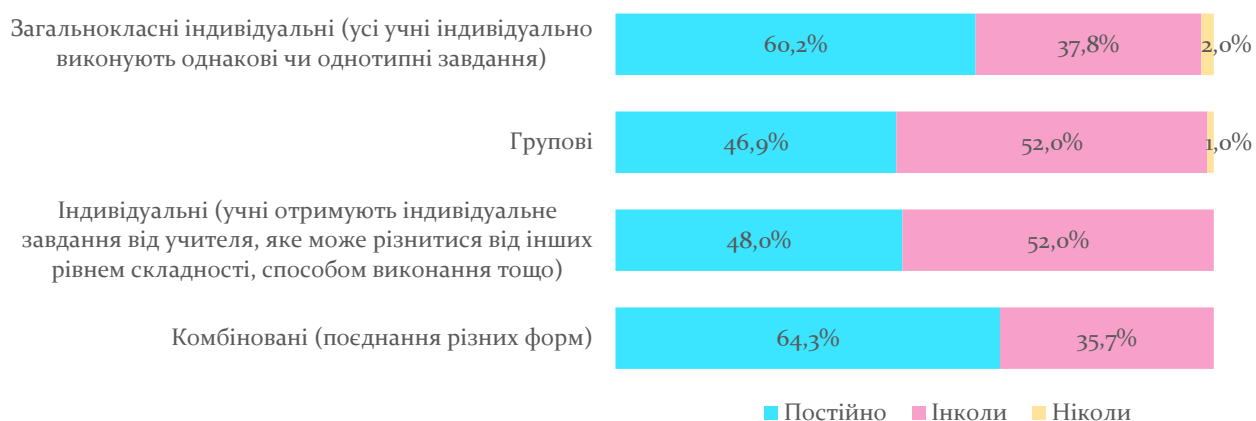

Рис. 47. Розподіл учителів за частотою застосування різних видів завдань під час уроків.

Учителі віком до 30 років і від 41 до 50 років надають перевагу на уроках комбінованим завданням. Серед учителів від 31 до 40 років найбільше таких, які пропонують учням однакові або однотипні завдання. Серед завдань на уроках у вчителів віком від 41 до 60 років найчастіше переважають однотипні однакові завдання (рис. 48).

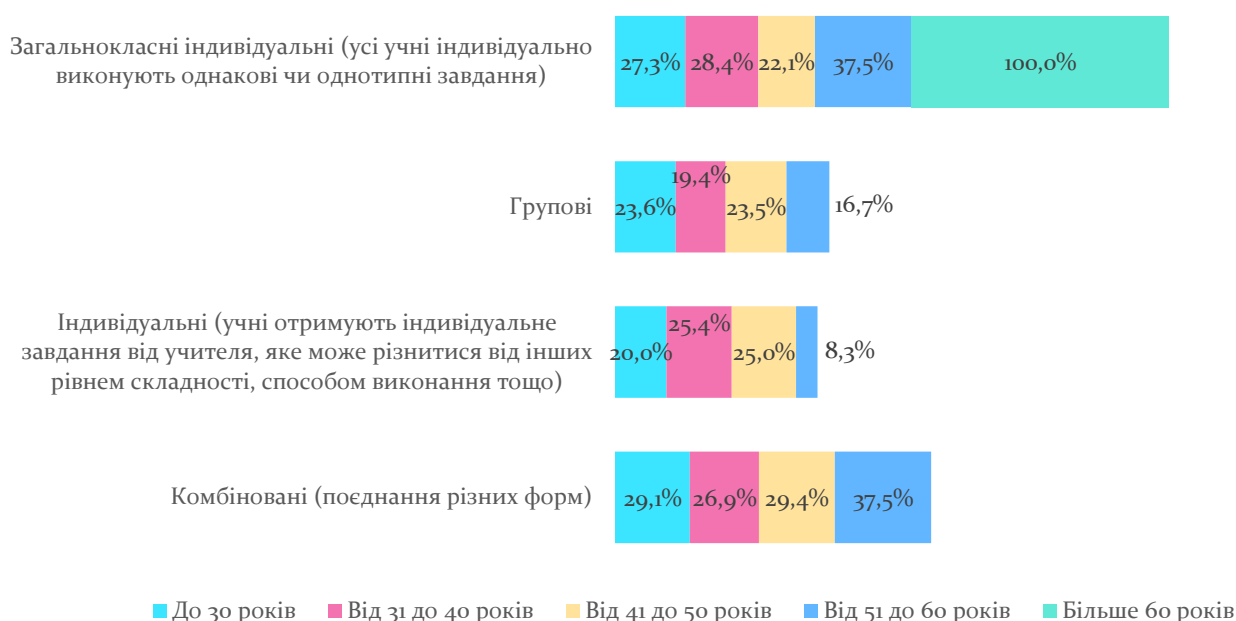

Рис. 48. Розподіл учителів за постійно використовуваними різними видами завдань під час уроків та віком учителів.

Респонденти – спеціалісти вищої кваліфікаційної категорії – найактивніше використовують усі з запропонованих форм завдань на уроках. У спеціалістів I категорії у пріоритеті індивідуальні завдання з

урахуванням рівня навченості учня, а вчителів-спеціалістів – загальнокласні однотипні завдання (рис. 49).

Продовження використання однотипних завдань в класах зумовлені багатьма чинниками, зокрема наявністю у шкільних бібліотеках або кабінетах застарілих дидактичних матеріалів, нестачею дидактичних розробок з диференційованими й різнорівневими завданнями або їх недоступністю для широкого загалу педагогів-практиків, невмінням застосовувати такі типи завдань, невисокою якістю дидактичного контенту в мережі Інтернет тощо. Причини є предметом подальших досліджень.

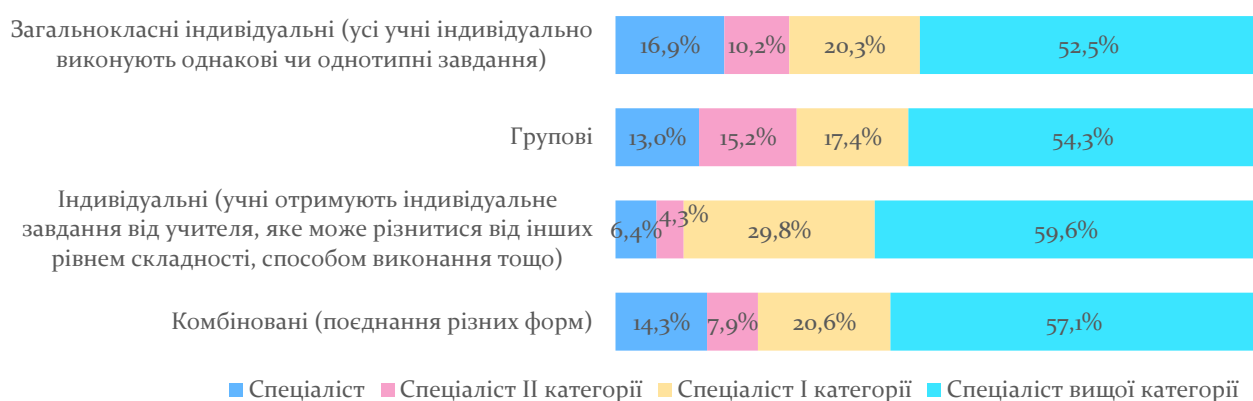

Рис. 49. Розподіл учителів за постійно використовуваними різними видами завдань під час уроків та кваліфікаційними категоріями вчителів.

Загалом опитувані під час типового уроку активно працюють з більшістю або з усіма учнями (рис. 50).

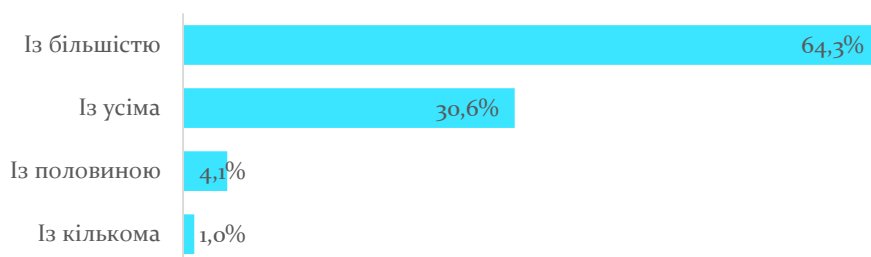

Рис. 50. Розподіл учителів за кількістю учнів, із якими активно працюють під час типового уроку.

Спеціалісти I кваліфікаційної категорії під час типового уроку у більшості активно працюють з усіма учнями. Проте третина з них залучають до співпраці під час типового уроку половину або кілька учнів.

Натомість спеціалісти вищої категорії перевагу надають роботі з усіма або більшістю учнів класу (рис. 51).

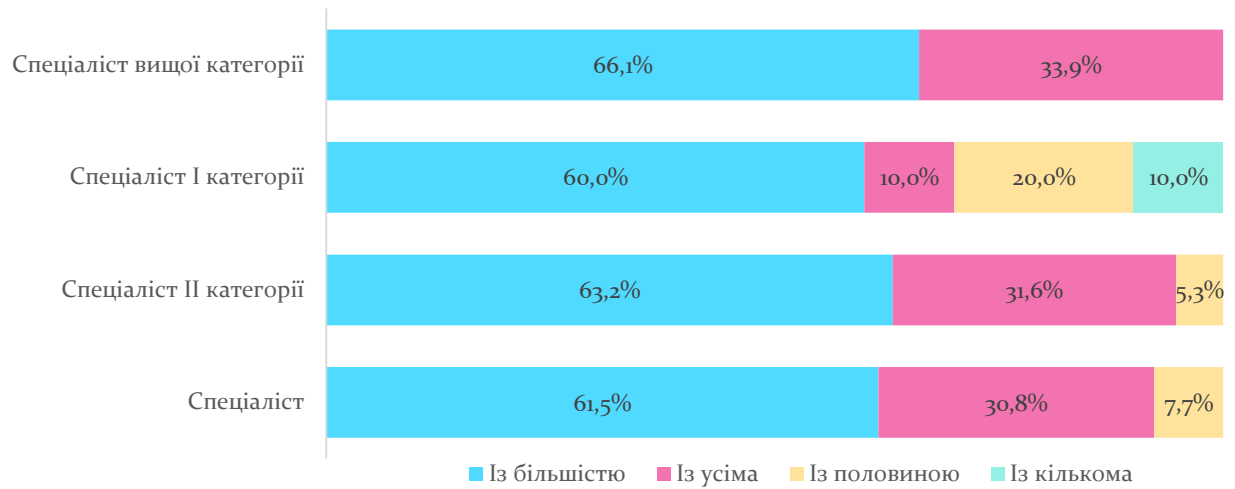

Рис. 51. Розподіл учителів за кількістю учнів, з якими активно працюють під час типового уроку та кваліфікаційними категоріями вчителів.

Респонденти – учителі-методисти переважно під час типового уроку співпрацюють із більшістю учнів у класі (рис. 52).

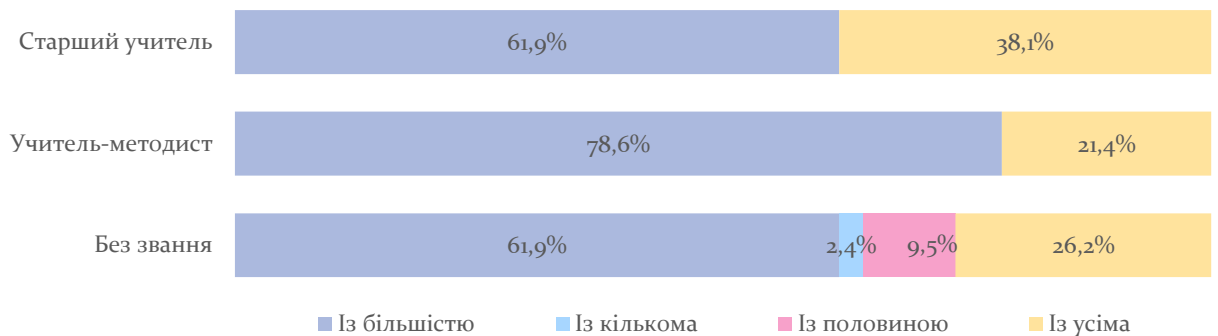

Рис. 52. Розподіл учителів за кількістю учнів, з якими активно працюють під час типового уроку та педагогічним званням учителів.

Більшість респондентів зазначили, що найчастіше на уроках співпрацюють з усіма категоріями учнів. Проте, майже кожен десятий з опитуваних зазвичай працює на уроках лише з учнями з високим рівнем навчальних досягнень (рис. 53).

Рис. 53. Розподіл учителів за рівнем навченості учнів, з якими вони частіше взаємодіють під час уроку.

Опитувані у більшості констатують, що найчастіше під час уроку залучають до активної співпраці всі категорії учнів у класі. Проте 5,3% спеціалістів I кваліфікаційної категорії більше уваги на уроках приділяють учням з низьким рівнем навчальних досягнень (рис. 54). Натомість серед респондентів є частка спеціалістів II і вищої категорій (20% і 10,7% відповідно), які активно співпрацюють на уроці лише з учнями, які мають високий рівень навчальних досягнень. З огляду на це, виникає потреба у додатковому навчанні таких учителів щодо методик роботи з учнями з різним рівнем навчальних досягнень.

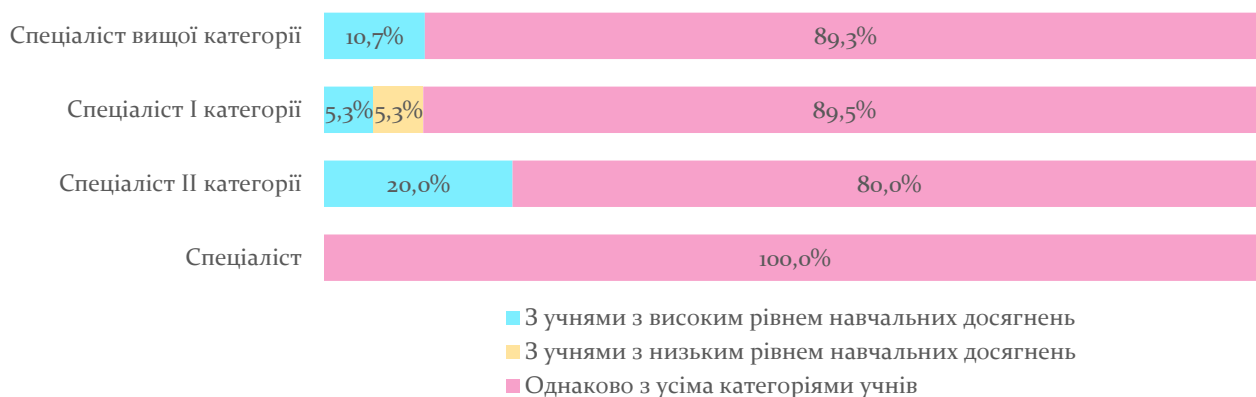

Рис. 54. Розподіл учителів за рівнем навченості учнів, із якими частіше взаємодіють під час уроку, та кваліфікаційними категоріями вчителів.

Більшість респондентів у своїй діяльності користуються інноваційними прийомами навчання (рис. 55).

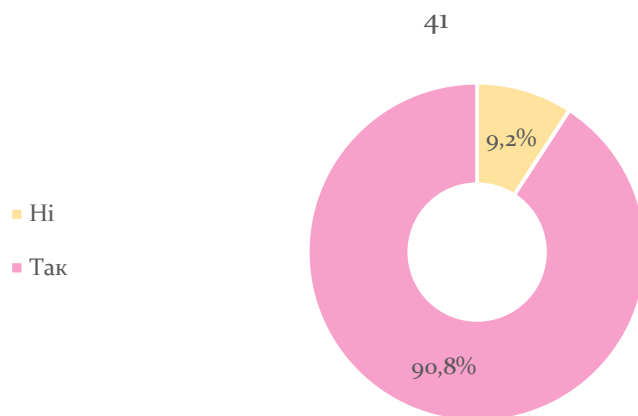

Рис. 55. Розподіл учителів за використанням під час навчального процесу інноваційних прийомів навчання.

Серед респондентів, які використовують у педагогічній діяльності інноваційні прийоми навчання, найбільше (100 %) їх використовують учителі, які мають стаж роботи у навчальному закладі від 6 до 20 років (рис. 56). Проте, є серед респондентів учителі зі стажем роботи до 5 та понад 20 років, які не використовують інноваційні прийоми під час навчальної діяльності. Можна припустити, що молоді вчителі мало обізнані або не мають навичок упровадження таких методик, а до вчителів із досить великим стажем роботи можна застосувати термін «професійне вигорання». Виправити таку ситуацію можна організацією для таких учителів різноманітних тренінгів, а для недосвідчених – системи наставництва.

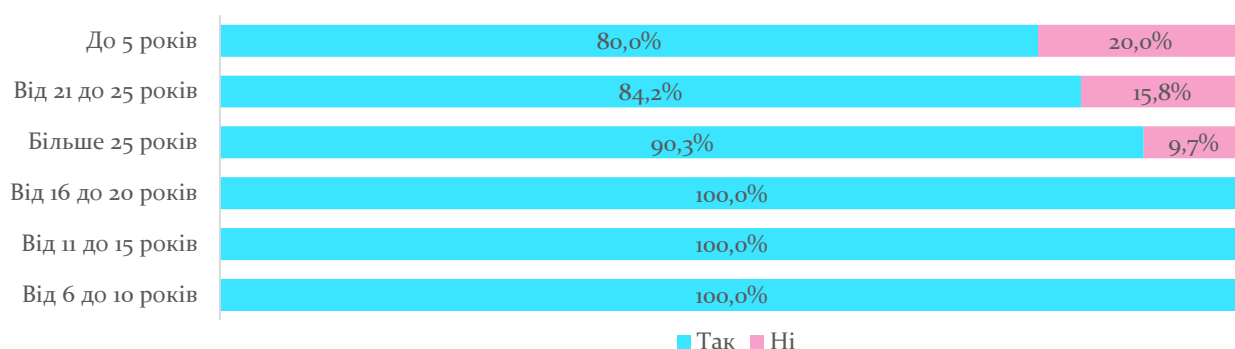

Рис. 56. Розподіл учителів за використанням під час навчального процесу інноваційних прийомів навчання та стажем роботи в навчальному закладі.

Серед спеціалістів I кваліфікаційної категорії всі зазначили, що на уроках використовують інноваційні прийоми навчання (рис. 57).

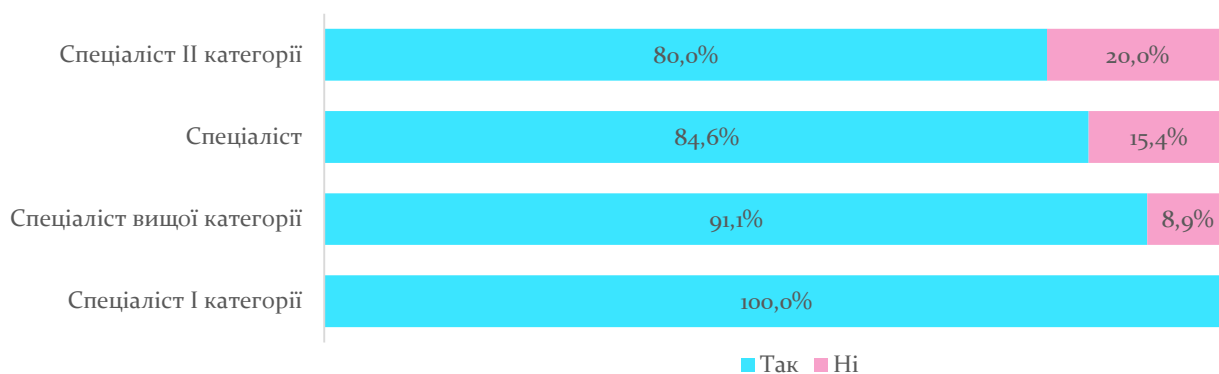

Рис. 57. Розподіл учителів за використанням під час навчального процесу інноваційних прийомів навчання та кваліфікаційними категоріями вчителів.

Найбільша кількість респондентів (31,8 %) зазначила, що під час навчального процесу використовує інтерактивні методи і технології (рис. 58).

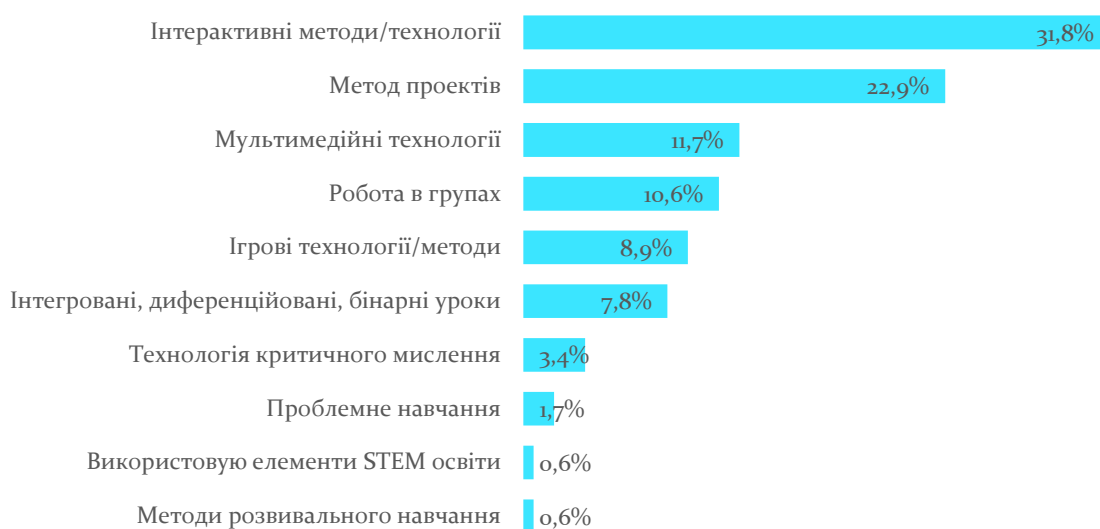

Рис. 58. Розподіл учителів за видами інноваційних прийомів, які вони використовують під час навчального процесу.

Найбільшою популярністю серед учителів користуються такі інтерактивні методи і технології, як «інтерактивний плакат», «скрайбінг», «кроссенс», «лови помилку», «коло ідей», «двічі по два», «мікрофон», «акваріум», «обери позицію», «гронування», «методика взаємних запитань», «6 капелюхів», «Кола Вена», «кейс-метод», «квест», «кластер», «аналіз ситуації», «буктрейлер», «мозковий штурм», «створення алгоритмів», «ситуативне моделювання», «кубування», «синтетичні вправи на виявлення знань що?, звідки?», «складання сенканів,

асоціативних куштів, інтелект-карт тощо» (дані отримано з відкритого питання анкети).

Формують в учні компетентності засобами свого навчального предмета більшість опитуваних (87,8 %) (рис. 59).

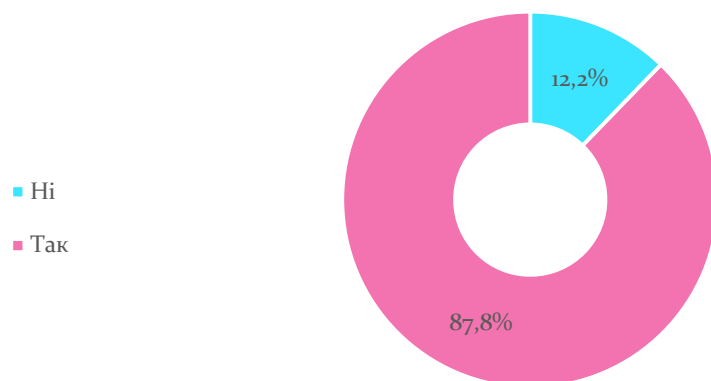

Рис. 59. Розподіл учителів за використанням на уроках методичних прийомів, які формують в учнів компетентності.

Респонденти, які працюють у навчальному закладі до 15 років, усі використовують на уроках методичні прийоми, що формують в учнів компетентності. Серед тих, хто не здійснює таку діяльність третина – учителі зі стажем викладання менше 5 років (рис. 60). Виникає питання про якість фахової підготовки молодих спеціалістів у педагогічних вишах щодо навичок формування компетентностей в учнів засобами свого навчального предмета.

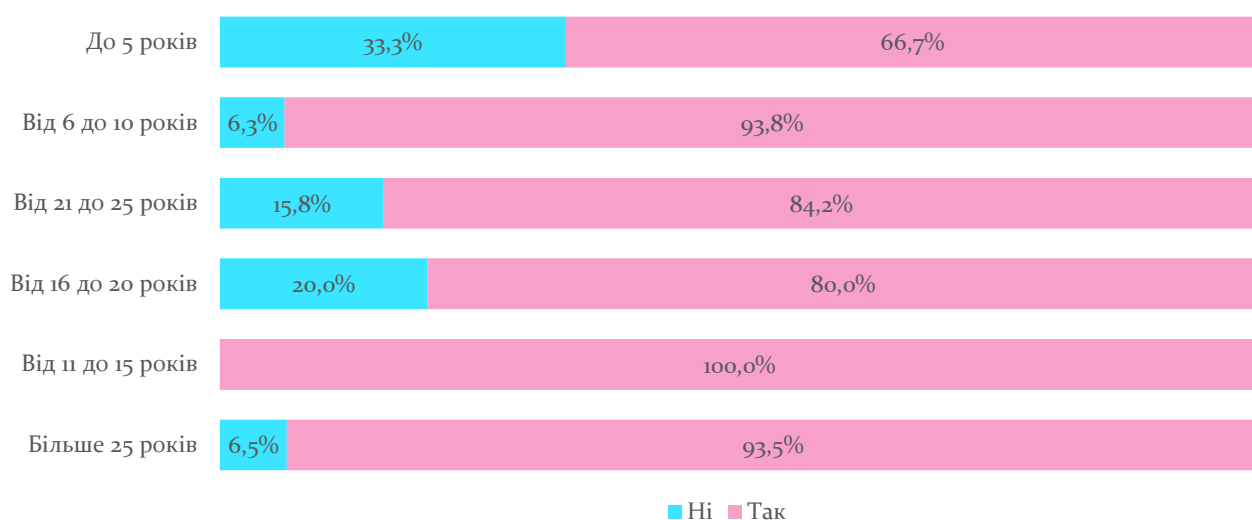

Рис. 60. Розподіл учителів за використанням на уроках методичних прийомів, які формують в учнів компетентності та кількістю років роботи в навчальному закладі.

Найбільше уваги приділяють формуванню в учнів компетентностей учителі, які викладають у 10-11(12) класах, найменше – у 5-9 класах (рис. 61).

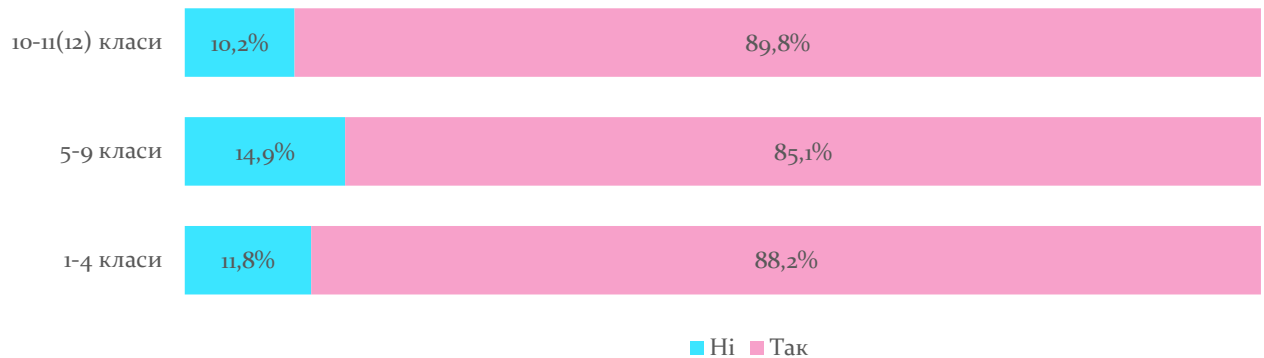

Рис. 61. Розподіл учителів за використанням на уроках методичних прийомів, які формують в учнів компетентності, та класами, у яких викладають.

Кожен п'ятий респондент для формування в учнів засобами свого навчального предмета компетентностей використовує мультимедійні технології (рис. 62).

Рис. 62. Розподіл учителів за методичними прийомами, за допомогою яких вони формують в учнів компетентності під час уроків.

Проаналізувавши методи навчання, які використовують учителі, можна констатувати, що:

серед прийомів навчання, які зумовлюють соціальну активність учнів на уроці, робота з підручником для більшості вчителів залишається найбільш уживаним прийомом;

значна частка респондентів працює на уроках з учнями за однотипними чи однаковими завданнями. Проте в кожній категорії вчителів кожен п'ятий або чверть використовують комбіновані завдання;

переважно з кількома або з половиною учнів під час типового уроку співпрацюють учителі усіх кваліфікаційних категорій, окрім першої. Учителі – спеціалісти I категорії – намагаються залучати до активної роботи на уроці і кожного учня, і весь клас. Натомість учителі, які мають звання старший учитель та учитель-методист надають перевагу роботі з більшістю учнів у класі;

рівень навчальних досягнень учнів для деяких учителів є орієнтиром для співпраці на уроці. Зокрема чверть респондентів – учителів II категорії – найчастіше залучають до співпраці учнів з високим рівнем навчальних досягнень. Натомість кожен десятий зі спеціалістів вищої категорії найчастіше надає перевагу під час уроку учням з низьким рівнем навчальних досягнень;

практично всі з опитуваних використовують у навчальній діяльності інноваційні методи. Натомість серед таких, які їх не використовують, кожен п'ятий викладає у школі до 5 років, кожен четвертий – понад 21 рік. Такі є серед учителів усіх кваліфікаційних категорій, окрім першої. Найчастіше вчителі на уроках застосовують інтерактивні технології навчання та проектну діяльність;

наразі 87,8 % респондентів зазначили, що на уроках формують у учнів компетентності засобами свого навчального предмета. Зокрема серед таких найбільше вчителів працюють у школі від 11 до 15 років, найменше – до 5 і від 16 до 20 років. Найбільше уваги приділяють формуванню в учнів компетентностей учителі, які викладають у 10-11(12) класах, найменше – у 5-9 класах. Для формування компетентностей в учнів мультимедійні технології і дослідно-експериментальна діяльність є найбільш використовуваними серед учителів, які брали участь у дослідженні.

2.4. Оцінювання навчальних досягнень учнів. Домашні завдання

Оцінювання навчальних досягнень учнів і домашні завдання – зворотний зв'язок, який дозволяє визначити чи правильні методи й прийоми використовує вчитель у процесі навчання. Це сприяє своєчасному коригуванню напряму процесу навчання.

Оцінюють навчальні досягнення учнів найчастіше вчителі з використанням наступних прийомів: усна оцінка з наданням рекомендацій для подальшого навчання, усне опитування, усний аналіз результатів навчання, виконання вправ біля дошки, тестування (рис. 63). Діяльнісний компонент, закладений в оновлені стандарти початкової і загальної середньої освіти, передбачає застосування методів оцінювання навчальних досягнень, які спрямовані на розвиток критичного мислення школярів. Натомість самоперевірка і взаємна перевірка учнів як метод оцінювання наразі недостатньо активно упроваджується вчителями. Вочевидь, постала необхідність розроблення на теренах нашої держави таких методик. Тому необхідне проведення, наприклад на курсах для вчителів, заходів із популяризації вітчизняного й закордонного досвіду з формування в учнів навичок самоперевірки і критичного ставлення до своєї навчальної діяльності.

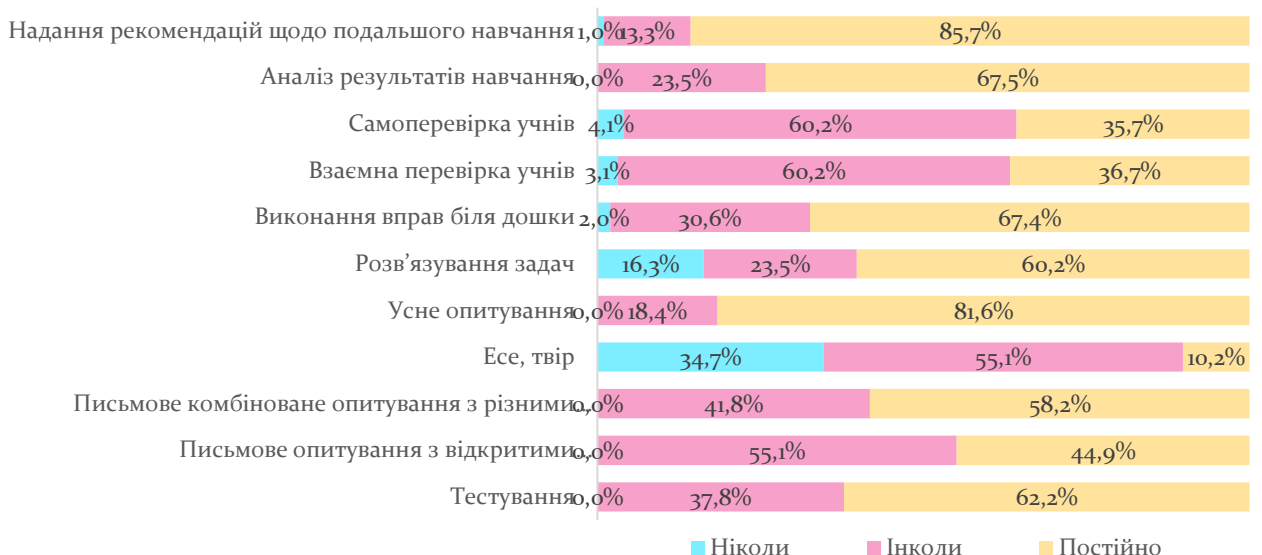

Рис. 63. Розподіл учителів за методами оцінювання навчальних досягнень учнів та частотою їх використання.

Учителі-спеціалісти у більшості (84,4 %) під час уроків оцінюють навчальні досягнення учнів, здійснюючи аналіз їхніх відповідей і надання рекомендацій для подальшого навчання, а також проводять усне опитування (рис. 64).

Рис. 64. Розподіл учителів-спеціалістів за постійно використовуваними методами оцінювання навчальних досягнень учнів.

Учителі спеціалісти II кваліфікаційної категорії, окрім надання рекомендацій для подальшого навчання пропонують учням під час перевірки навчальних досягнень тестування і письмове комбіноване опитування з різними типами завдань/запитань (рис. 65).

Рис. 65. Розподіл учителів спеціалістів II кваліфікаційної категорії за постійно використовуваними методами оцінювання навчальних досягнень учнів.

Спеціалісти I кваліфікаційної категорії як найбільш уживані методи перевірки навчальних досягнень виділили надання рекомендацій щодо подальшого навчання учнів, усне опитування й аналіз результатів навчання (рис. 66).

Рис. 66. Розподіл учителів спеціалістів I кваліфікаційної категорії за постійно використовуваними методами оцінювання навчальних досягнень учнів.

Учителі вищої кваліфікаційної категорії аналогічно до спеціалістів I категорії під час оцінювання навчальних досягнень учнів перевагу віддають наданню рекомендацій щодо подальшого навчання учнів, усному опитуванню й аналізу результатів навчання (рис. 67).

Рис. 67. Розподіл учителів спеціалістів вищої кваліфікаційної категорії за постійно використовуваними методами оцінювання навчальних досягнень учнів.

Майже всі опитувані (98 %) зазначають, що задають учням домашні завдання (рис. 68).

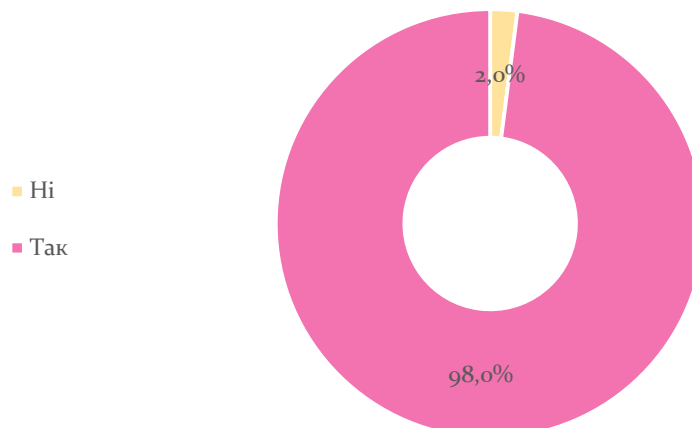

Рис. 68. Розподіл учителів за тим, чи задають вони учням домашні завдання.

Серед респондентів, які задають учням домашні завдання 100 % становлять учителі, які викладають у 5-11(12) класах (рис. 69).

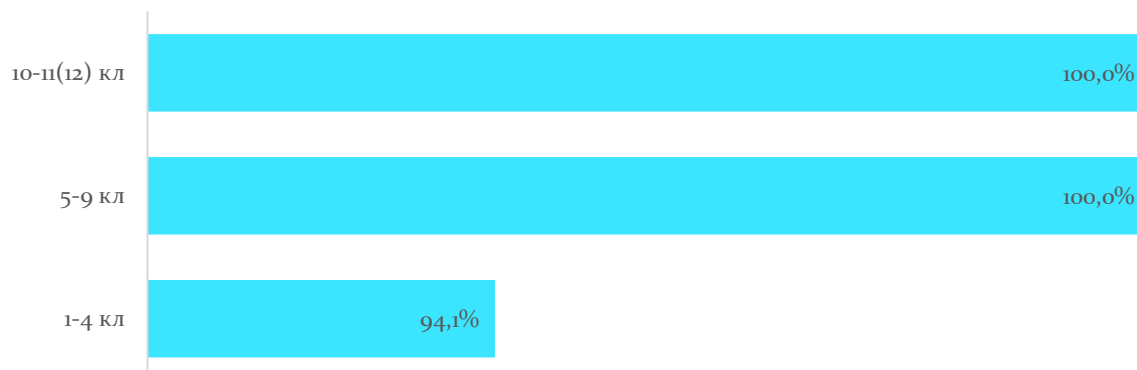

Рис. 69. Розподіл учителів за тим, чи задають вони учням домашні завдання та класами, в яких викладають.

Більше 80 % респондентів констатують, що як домашні завдання часто задають учням підготовку презентацій, публічних доповідей, виступів. Крім того всі опитувані інколи або постійно пропонують учням виконання дослідницьких або творчих проектів, домашнього експерименту. Скористатися додатковими джерелами інформації і самостійно ознайомитися з матеріалом до наступного уроку інколи пропонують учням 85,4 % опитуваних. Серед цих учителів є найімовірніше такі, які використовують технологію навчання «обернений урок», що видається доволі цікавою і потребує додаткового вивчення.

З використанням додаткових джерел інформації пропонують учням повторити вивчений на попередньому уроці матеріал 80,2 % респондентів (рис. 70).

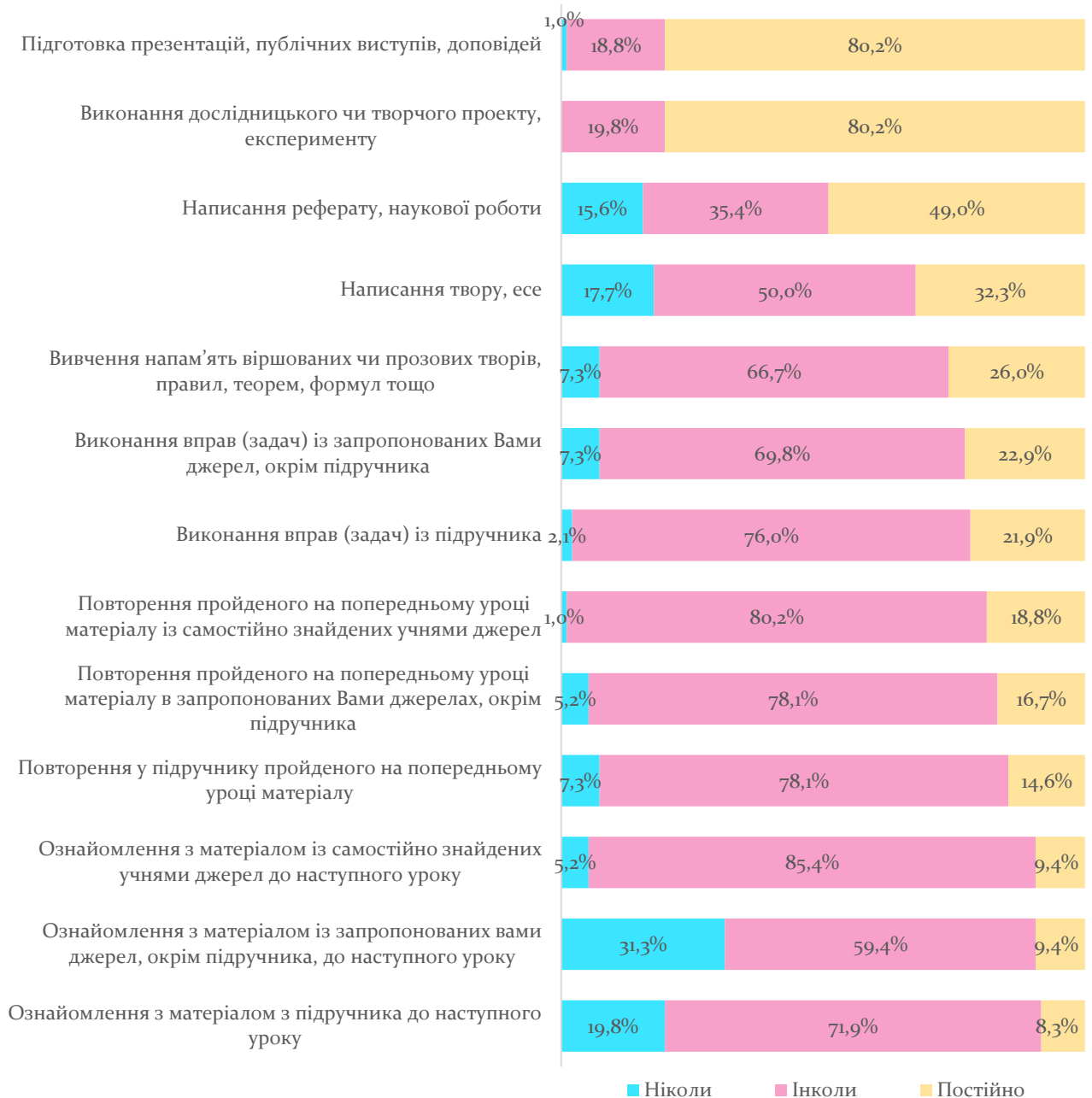

Рис. 70. Розподіл учителів за частотою задавання учням домашніх завдань та видами таких завдань.

Респонденти віком до 30 років під час вибору видів домашніх завдань для учнів перевагу віддають підготовці презентацій, публічних доповідей, виступів, виконанню дослідницьких або творчих проектів, домашнього експерименту (рис. 71).

Рис. 71. Розподіл учителів віком до 30 років, які постійно задають учням домашні завдання та видами таких завдань.

Аналогічну картину спостерігаємо серед учителів усіх інших вікових груп (рис. 72, 73, 74).

Рис. 72. Розподіл учителів віком від 31 до 40 років, які постійно задають учням домашні завдання за видами таких завдань.

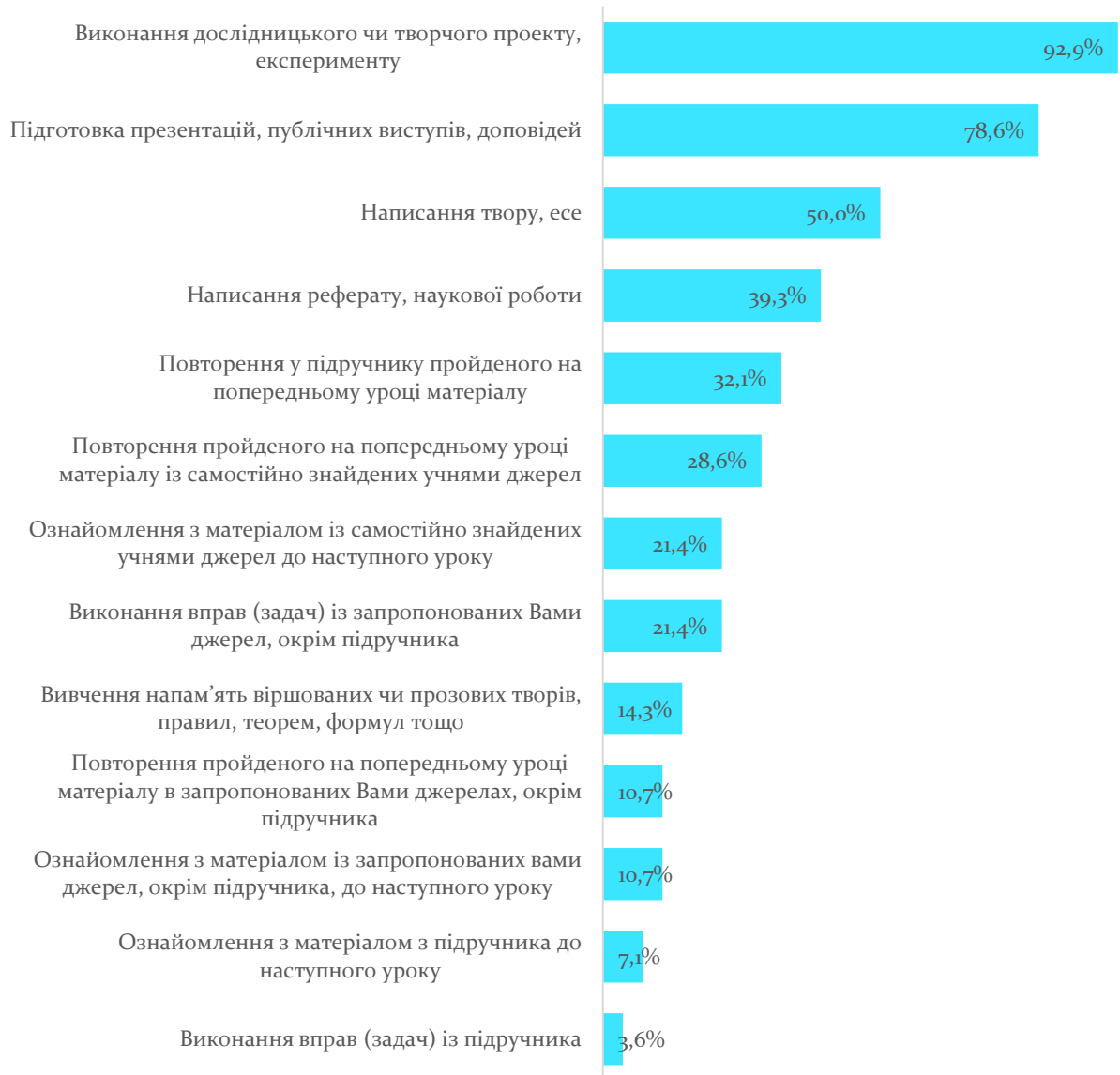

Рис. 73. Розподіл учителів віком від 41 до 50 років, які постійно задають учням домашні завдання за видами таких завдань.

Рис. 74. Розподіл учителів віком від 51 до 60 років, які постійно задають учням домашні завдання за видами таких завдань.

Отже, дослідивши як учителі здійснюють перевірку результатів навчальної діяльності учнів, можна зазначити таке:

постійно респонденти використовують традиційні методи перевірки, а саме, усне опитування, аналіз результатів перевірки і надання рекомендацій щодо подальшого навчання. Натомість пріоритети вчителів II кваліфікаційної категорії дещо відрізняються, це – тестування і письмове комбіноване опитування з різними типами завдань. Менше чверті вчителів реалізують діяльнісний підхід і пропонують учням ;здійснювати самооцінку і перехресне оцінювання інших учнів.

найчастіше вчителі, які взяли участь у дослідженні задають учням як домашнє завдання підготовку проектів, публічних виступів, доповідей та виконання дослідницьких і творчих проектів. Такі типи домашніх завдань використовують більшість учителів усіх вікових груп.

2.5. Інформаційно-комунікаційні технології в навчанні

Наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проектів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності [Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа»].

Найменший відсоток забезпечення вчителів комп'ютерною технікою визначено по середнім загальноосвітнім школам та школам-інтернатам. В цілому вчителі різних типів шкіл достатньо забезпечені комп'ютерами на своїх робочих місцях (рис. 75).

Рис. 75. Розподіл учителів за наявністю на їхньому робочому столі комп'ютера/ноутбука та типом навчального закладу, в якому викладають.

Із забезпеченням робочих місць учнів картина інша, а саме, кожен п'ятий учитель, який викладає у приватному ЗНЗ констатує наявність комп'ютерної техніки для навчання на учнівському столі (рис. 76).

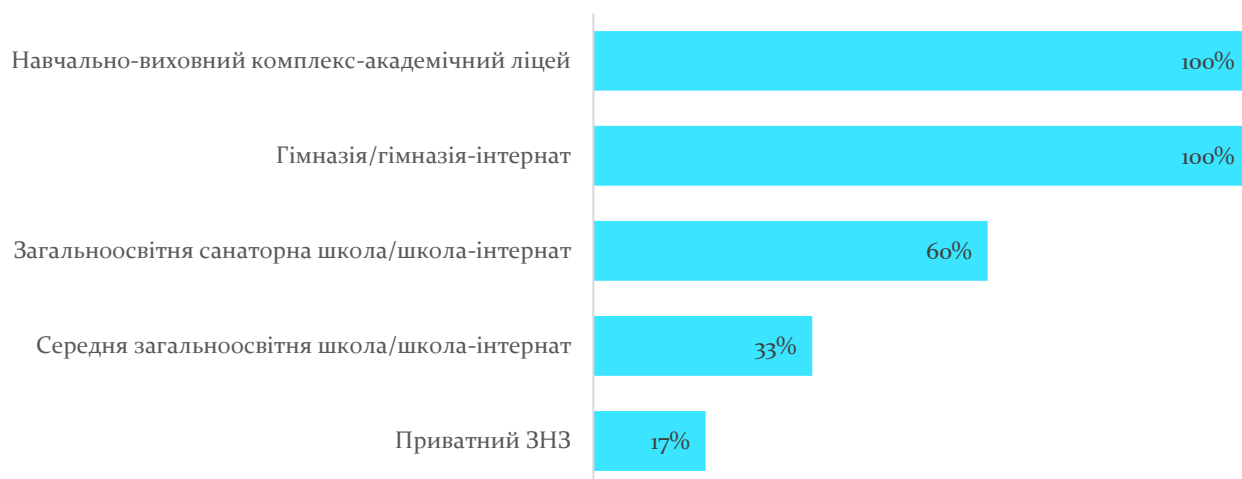

Рис. 76. Розподіл учителів за наявністю на учнівських робочих столах нетбуків, планшетів та типом навчального закладу, в якому викладають.

Майже третина шкіл забезпечені комп'ютерами/ноутбуками на робочих столах учителів. Загалом, серед різних інформаційно-комунікаційних технологій для навчання, це найвищий показник забезпечення ЗНЗ. За рівнями освіти найбільші відмінності спостерігаються у забезпеченні навчальних кабінетів інтерактивними дошками з проекторами на користь класів основної і старшої школи. Натомість протилежна ситуація із забезпеченням кабінетів лінгафонним обладнанням, а саме, у двічі більше вчителів молодших класів вказують на наявність у робочих кабінетах такого обладнання (рис. 77).

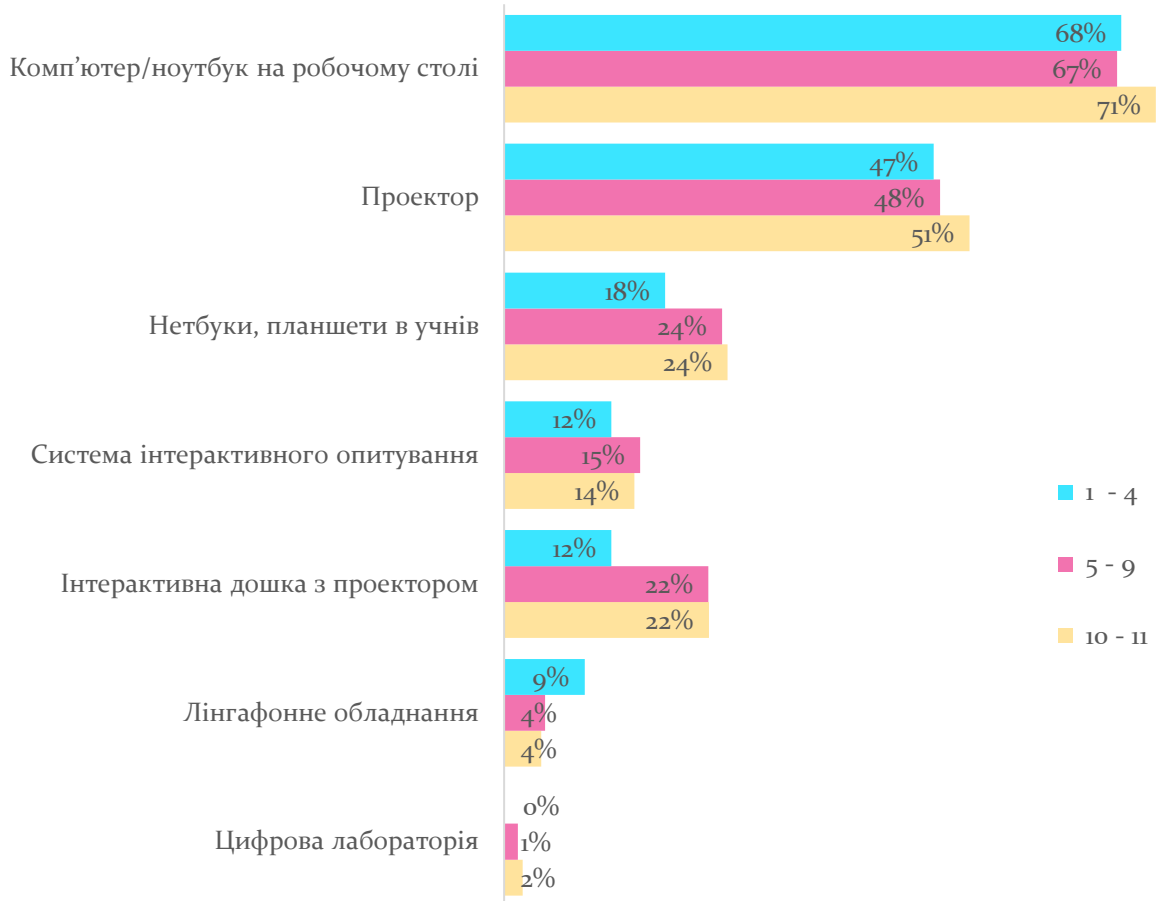

Рис. 77. Розподіл учителів за наявністю у їхньому навчальному кабінеті засобів інформаційно-комунікаційних технологій та класами, в яких викладають.

Загалом у вчителів міських шкіл простежується краще забезпечення навчальних кабінетів різноманітним мультимедійним обладнанням, окрім інтерактивних дошок з проектором (рис. 78).

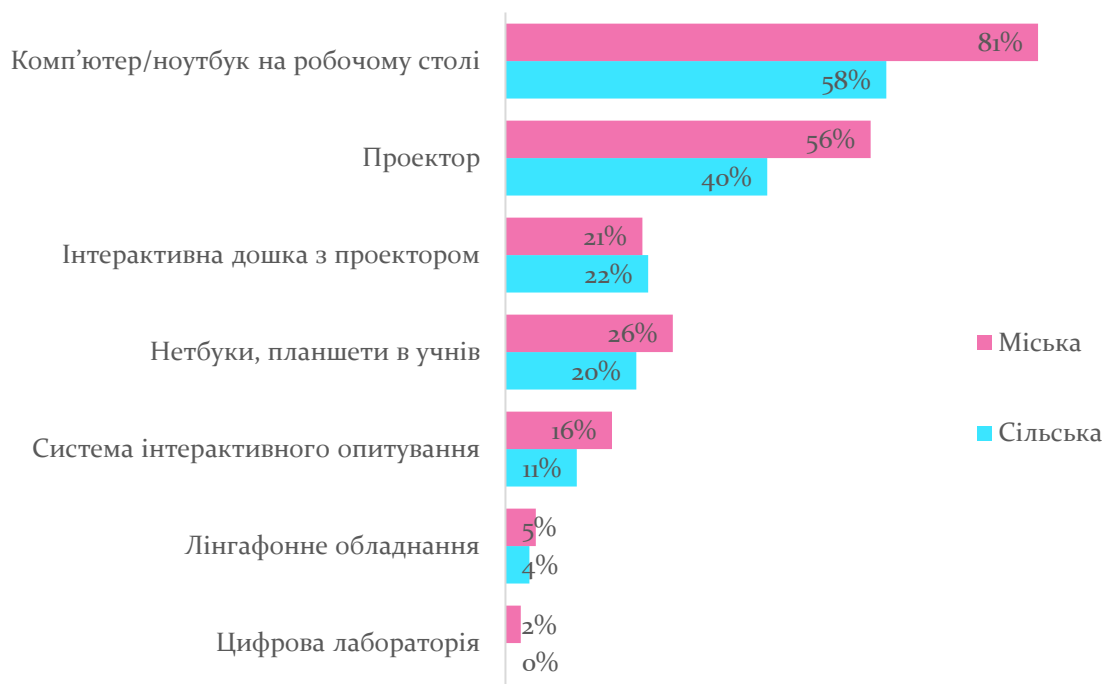

Рис. 78. Розподіл учителів за наявністю у їхньому навчальному кабінеті засобів інформаційно-комунікаційних технологій та місцем розташування навчального закладу, в якому викладають.

У більшості випадків учителі постійно використовують у своїй роботі комп'ютер. Натомість усі вчителі віком більше 60 років зазначили, що з комп'ютерною технікою працюють ніколи. Крім того серед опитуваних віком від 31 до 60 років є такі, що з комп'ютерною технікою не працюють у школі взагалі (рис. 79). Можна припустити, що це учителі тих ЗНЗ, у яких відсутні комп'ютери на робочому столі вчителя (рис. 76). У іншому випадку постає питання комп'ютерної компетентності вчителя.

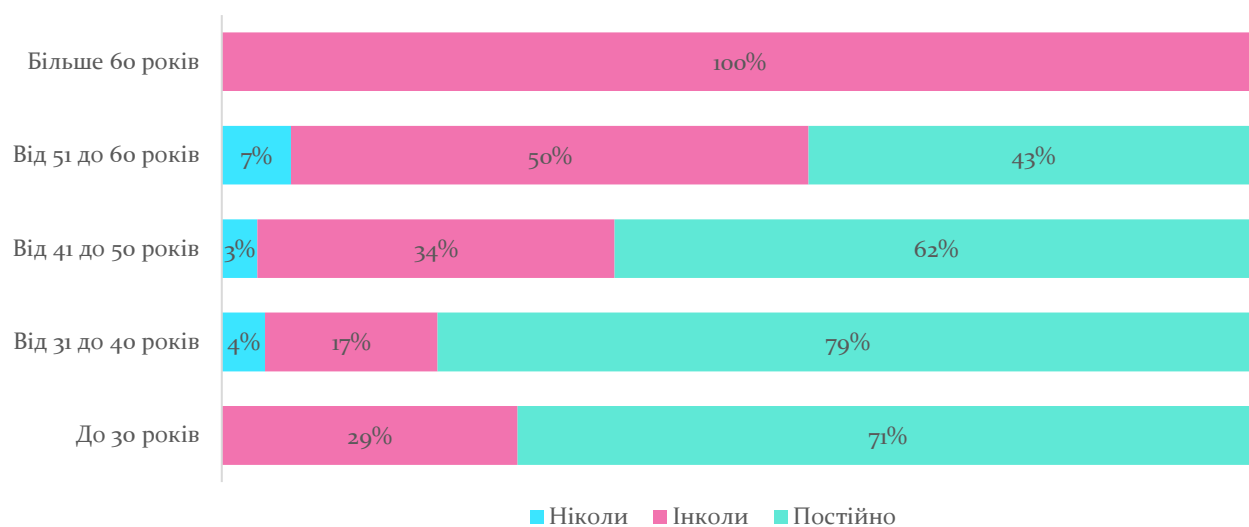

Рис. 79. Розподіл учителів за частотою використання комп'ютера/ноутбука у своїй роботі та віком учителів.

Постійно використовують під час навчального процесу комп'ютери 67% учителів, які викладають у гімназіях/гімназіях-інтернатах. Проте серед цих учителів і найбільший відсоток тих, які не використовують комп'ютер у своїй навчальній діяльності (рис. 80).

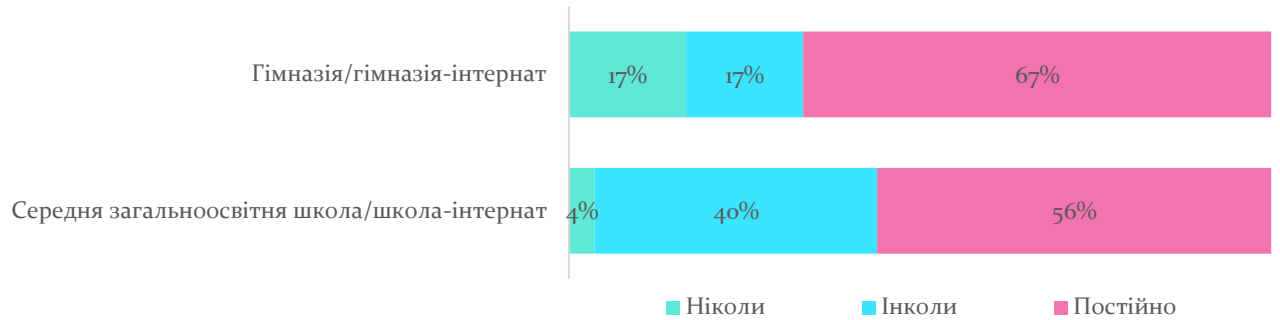

Рис. 80. Розподіл учителів, які використовують у своїй роботі комп'ютер/ноутбук та типом навчального закладу, в якому викладають.

Найбільше ефективність використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій при навчанні учнів відмічають учителі, які викладають у старшій школі (рис. 81).

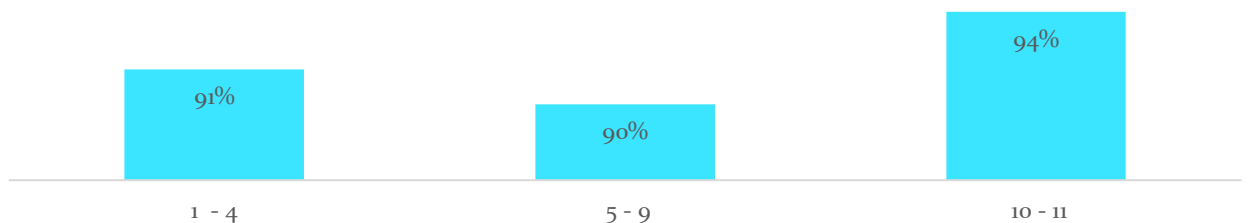

Рис. 81. Розподіл учителів за ефективністю використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання учнів на уроці та класами, в яких викладають.

У міській місцевості більше вчителів мають власний сайт. Це може бути пов'язано з кращим матеріально-технічним забезпеченням кабінетів, телекомунікаційним оснащенням шкіл тощо (рис. 82).

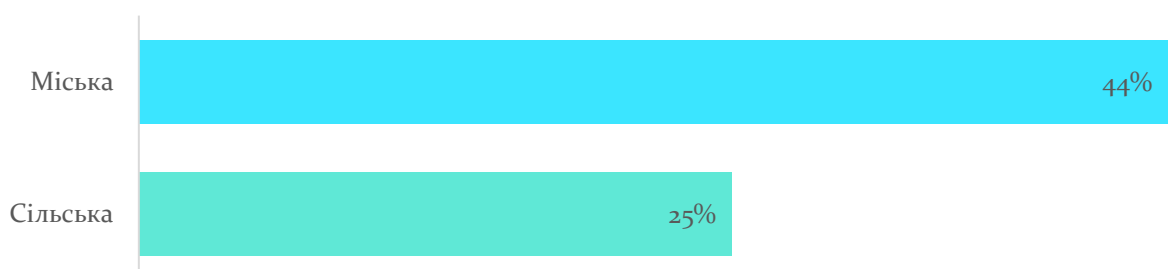

Рис. 82. Розподіл учителів за наявністю власного сайту та типом навчального закладу.

Найменше таких, які мають власний сайт (20 %), серед учителів віком від 51 до 60 років. Найбільше – серед учителів віком від 41 до 50 років (рис. 83).

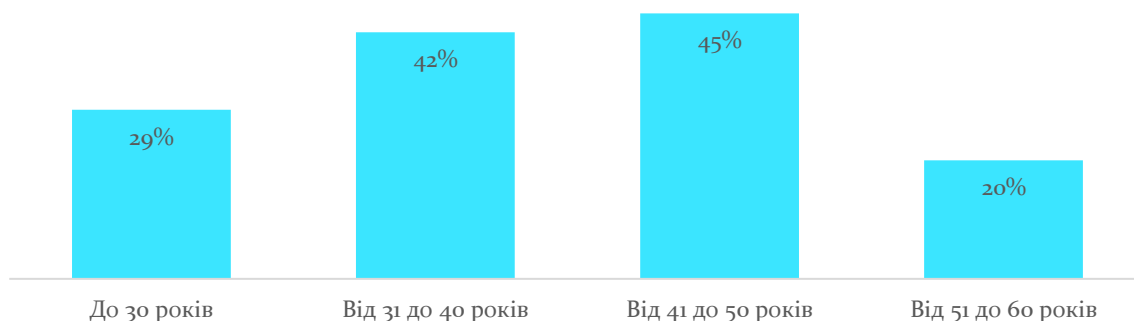

Рис. 83. Розподіл учителів за наявністю власного сайту та віком учителів.

60% вчителів ліцеїв, які відповіли на запитання анкети, мають власну Інтернет-сторінку. Найменше вчителів мають власний сайт у середніх загальноосвітніх школах (рис. 84).

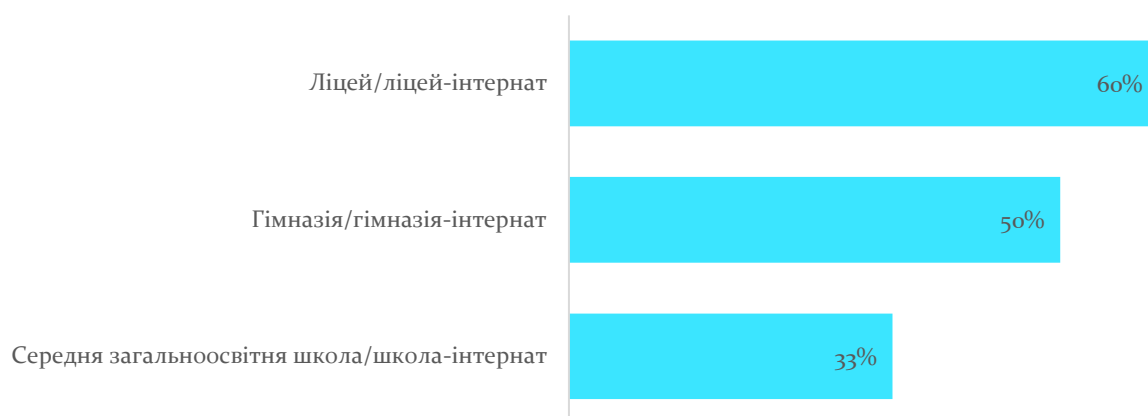

Рис. 84. Розподіл учителів за наявністю власного сайту та типом навчального закладу, в якому викладають.

Невеликий відсоток учителів оновлюють інформацію на сайті кожен день. У міській місцевості цей показник дорівнює 16 %. Найбільша різниця за місцем розташування навчального закладу спостерігається по частоті оновлення інформації раз на місяць. А саме, вчителі, які викладають у навчальних закладах, розташованих у містах оновлюють інформацію на власній інтернет-сторінці переважно раз на тиждень, у сільській – раз на місяць (рис. 85).

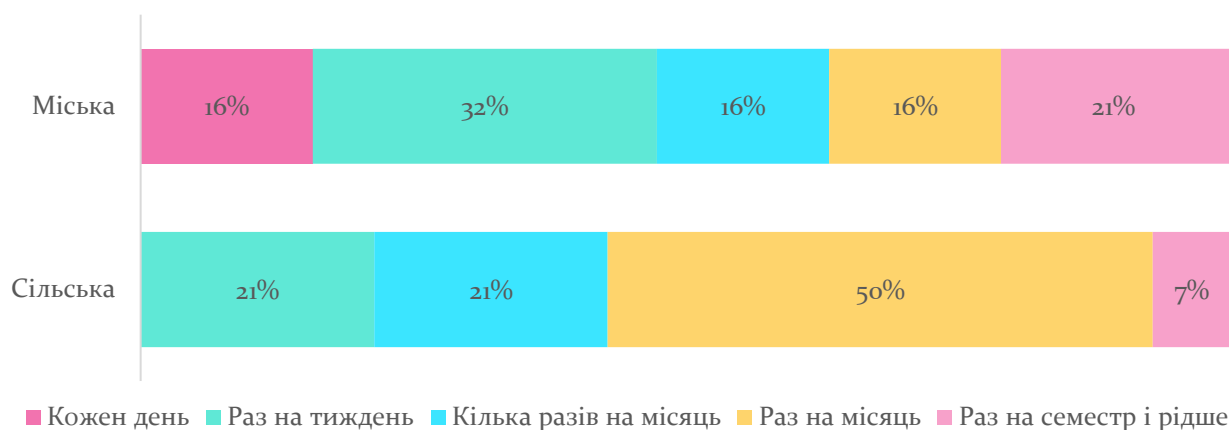

Рис. 85. Розподіл учителів за частотою оновлення власного сайту та місцем розташування навчального закладу, в якому викладають.

Половина вчителів віком від 51 до 60 років оновлюють інформацію на власній інтернет-сторінці раз на тиждень. Третина респондентів віком від 41 до 50 років оновлюють власний сайт кілька разів на місяць, від 31 до 40 років – раз на тиждень та раз на місяць. Половина вчителів віком до 30 років оновлюють інформацію на сайті раз на семестр і рідше. Отже, прослідковується тенденція: чим старший за віком учитель, тим активніше він працює на власній інтернет-сторінці (рис. 86).

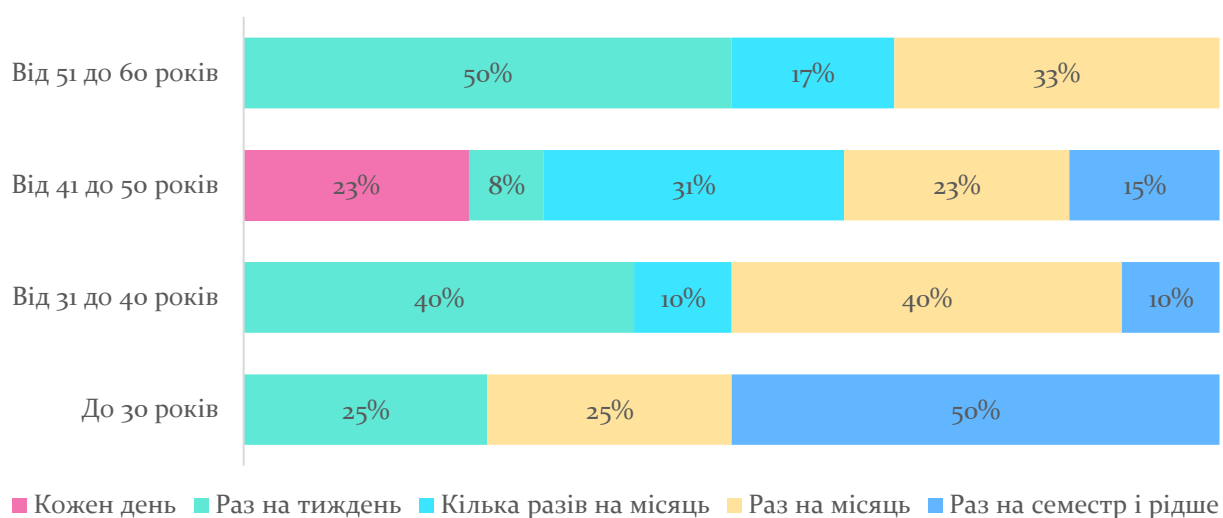

Рис. 86. Розподіл учителів за частотою оновлення власного сайту та віком учитель.

Третина вчителів, які викладають у середніх загальноосвітніх школах/школах-інтернатах інформацію на власних сайтах у більшості випадків оновлюють раз на місяць. Тоді як 67% учителів ліцеїв і гімназій таку інформацію оновлюють раз на тиждень (рис. 87).

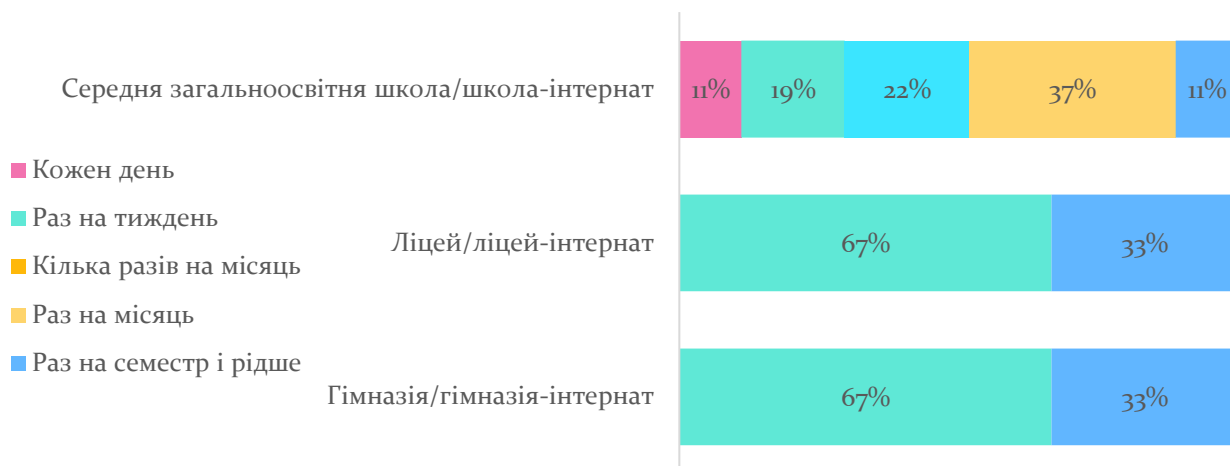

Рис. 87. Розподіл учителів за частотою оновлення власного сайту та типом навчального закладу, в якому викладають.

Узагальнивши інформацію про використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі, можна констатувати таке:

найменше забезпечені комп'ютерною технікою для вчителів, за даними респондентів, середні загальноосвітні школи/школи-інтернати і гімназії/гімназії-інтернати. Натомість учителі цих навчальних закладів найчастіше використовують комп'ютери у своїй викладацькій діяльності;

комп'ютерної техніки для учнів найменше у загальноосвітніх школах/школах-інтернатах і приватних школах;

мультимедійним обладнанням краще забезпечені навчальні кабінети в міських навчальних закладах. Класи, в яких навчаються учні початкової школи краще забезпечені лінгафонним обладнанням у порівнянні з іншими класами;

починаючи з учителів віком від 31 року прослідковується певна закономірність у використанні комп'ютерів у своїй роботі в школі: чим старший за віком учитель, тим менше він користується комп'ютерною технікою під час навчання учнів;

найвищу оцінку ефективності використання в навчальному процесі засобів інформаційно-комунікаційних технологій проставляють учителі, які викладають у старшій школі;

власний сайт у міських школах мають майже половина опитуваних, в сільських закладах освіти таких учителів чверть. Кількість їх найменша серед учителів віком від 51 до 60 років. Найбільшу кількість власних інтернет-сторінок мають учителі віком від 41 до 50 років і ті, які

викладають у ліцєях/ліцєях-інтернатах. Учитель сільської школи зазвичай оновлює інформацію на власній інтернет-сторінці раз на місяць, учитель міської школи – раз на тиждень. Розподіл за віковими групами показує певну закономірність: старші за віком учителі оновлюють свої власні сайти частіше ніж молодші.

2.6. Ставлення вчителів до інноваційних процесів в українській освіті

Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін [Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа»]. Водночас виникає питання: Чи готові наразі до інновацій учителі, батьки, управлінці? Як підготувати агентів змін?

У рамках дослідження розглядалися ключові компоненти нової української школи в контексті ставлення до них учителя, який викладає у загальноосвітньому навчальному закладі.

Варто зазначити, що майже половина респондентів повністю схвалюють створення старшої профільної школи та можливість самостійного вибору учнями у профільній школі навчальних предметів (44,9 % і 46,9 %, відповідно). Третина опитуваних зазначають як схвальне педагогіку партнерства (34,7 %), автономію вчителя (34,7 %), перехід на компетентнісне навчання (36,7 %) та скорочення кількості навчальних предметів у профільній школі (37,8 %). Зовсім не схвалюють розробку інтегрованих навчальних предметів 13,3 % учителів, які взяли участь у дослідженні (рис. 88).

Рис. 88. Розподіл учителів за оцінкою їхнього ставлення до інноваційних процесів у сучасній українській освіті.

Буде справедливим констатувати, що вік учителів впливає на їхній вибір пріоритетів інноваційних змін у сучасній українській освіті. А саме, респонденти віком до 30 років надають перевагу академічній свободі школи, вчителя і учня, повністю схвалюючи автономію вчителя, школи і можливість самостійного вибору учнями у профільній школі навчальних предметів. Варто зазначити, що наразі респондентів – учителів віком від 31 до 40 років цікавить старша профільна школа. Для них найприйнятнішим є створення інтегрованих навчальних предметів, скорочення кількості навчальних предметів у профільній школі і можливість самостійного вибору таких предметів учнями на цьому рівні навчання. Учителі віком від 41 до 50 років повністю схвалюють автономію вчителя і перехід на компетентнісне навчання, вірогідно, розуміючи його необхідність для формування сучасної особистості. Нові стандарти загальної середньої освіти і педагогіка партнерства – пріоритети для вчителів віком від 51 до 60 років, які імовірно, глобальніше можуть поглянути на освітній процес (рис. 89).

Рис. 89. Розподіл учителів за схвальною оцінкою інноваційних процесів у сучасній українській освіті та віком учителів.

Найвищу позитивну оцінку щодо напрямків змін в освіті вчителі – спеціалісти поставили змінам, які стосуються спрощення навчальних програм і розробки інтегрованих навчальних предметів. Щодо спрощення навчальних програм, найвірогідніше це та частка опитуваних, які оцінили свою підготовленість до викладання навчального предмета в частині «змістове наповнення предмета, який викладаю» на «2» бали (рис. 36) і відчують невпевненість під час уроку. Натомість впевненіше ця група вчителів себе почуває у викладанні інтегрованих предметів. Причину такої впевненості можна пояснити або недостатньою обізнаністю у цьому питанні, або тим, що такі вчителі вже отримали навички викладання таких специфічних предметів, які вимагають комплексних знань і вмінь. Зважаючи на невизначеність причини такого вибору вчителів – спеціалістів, видається необхідним додаткове дослідження цього питання.

Серед спеціалістів II кваліфікаційної категорії спостерігається позитивне ставлення до педагогіки партнерства і розробки нових стандартів загальної середньої освіти. Для спеціалістів I категорії пріоритетним є автономія вчителя і вільний вибір учнями профільної

школи навчальних предметів. Розробка інтегрованих навчальних предметів як позитивний момент інноваційних змін у загальній середній освіті зазначена вчителями – спеціалістами вищої кваліфікаційної категорії (рис. 90).

Рис. 90. Розподіл учителів за схвальною оцінкою інноваційних процесів у сучасній українській освіті та кваліфікаційними категоріями вчителів.

Більшість респондентів відзначають зміни на краще в методиках викладання навчального предмета. Водночас значна частка опитуваних зазначили, що поки нічого не змінилося на краще у рамках боротьби з бюрократизацією системи управління освітою і матеріально-технічному забезпеченні загальноосвітніх навчальних закладів. Є вчителі, які по всіх позиціях зазначають зміни на гірше, зокрема чверть опитуваних вважають, що зміст освіти погіршився а бюрократизація системи управління посилилася (рис. 91).

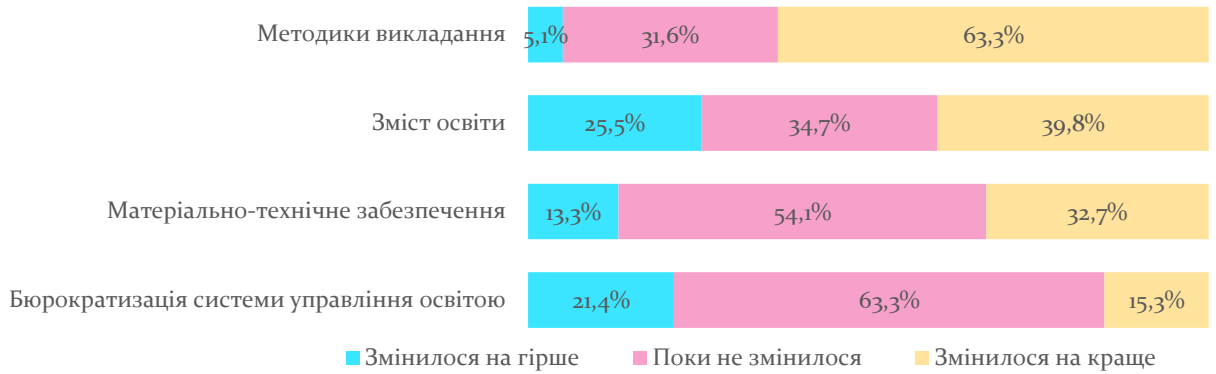

Рис. 91. Розподіл учителів за ставленням до вирішення наступних проблем у загальній середній освіті.

Буде справедливим зазначити, що вчителі всіх вікових груп спостерігають зміни на краще в методиках викладання навчальних предметів. На другому місці по пріоритетності змін на краще також усі вчителі відзначили зміст освіти (рис. 92). Позитивним на нашу думку є те, що найбільше непокоїть боротьба з корупцією системи управління освітою молодь – учителів віком до 30 років.

Варто зазначити, що під час аналізу цього питання виявлено певний песимізм учителів віком більше 60 років, які вважають що жодних змін на краще наразі не відбулося.

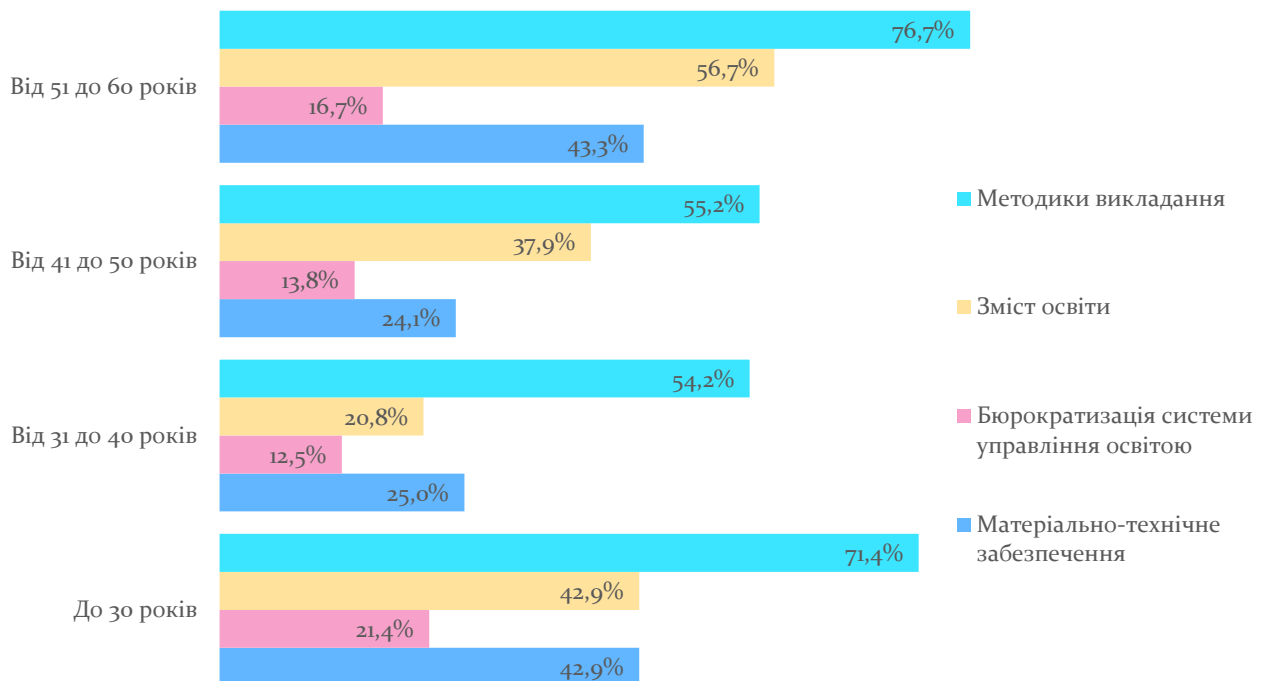

Рис. 92. Розподіл учителів за оцінкою змін на краще наступних проблем у загальній середній освіті та віком учителів.

За даними опитування, чверть учителів беруть активну участь у інноваційних процесах, які відбуваються в загальній середній освіті. Проте більшість респондентів (64,3 %) зазначили, що лише спостерігають за змінами. Частка вчителів (8,2 %) вважають, що в освіті ніяких змін здійснювати не треба, їх влаштовує існуюча система (рис. 93). З огляду на таку ситуацію, можна окреслити необхідність розширення заходів з популяризації й роз'яснення серед власне вчителів як носіїв цих змін, концептуальних засад і ключових компонентів концепції реформування загальної середньої освіти.

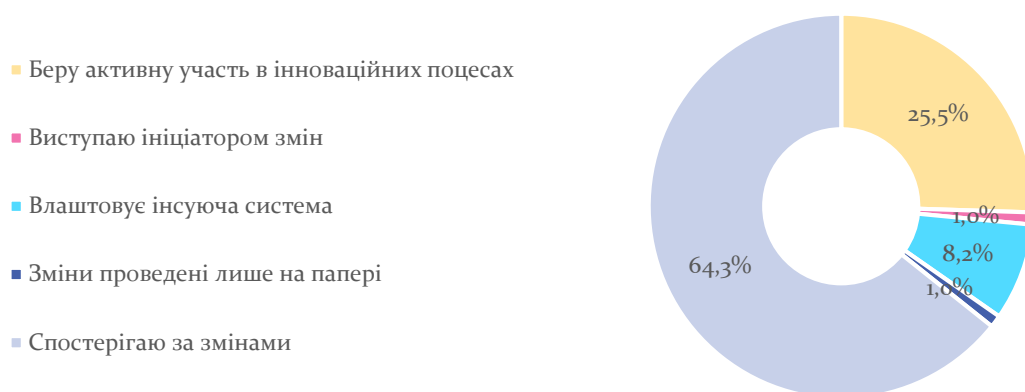

Рис. 93. Розподіл учителів за ставленням до реформування загальної середньої освіти.

У розбудові і осучасненні загальної середньої освіти активну участь беруть більшість учителів віком від 51 до 60 років. Проте досить сумною, на наш погляд, є тенденція щодо учителів віком до 30 років, більшість яких залишаються пасивними глядачами змін в освіті. Влаштовує існуюча система освіти всіх учителів старше 60 років, які взяли участь в опитуванні. Натомість серед учителів віком від 51 до 60 років є такі, які виступають ініціаторами змін в освіті (рис. 94).

Справедливим буде зазначити, що діаграма повинна бути протилежна тій, яка є (не рахуючи вчителів старше 60 років). Оскільки молоді люди, як більш відкриті до будь-яких змін, повинні виступати агентами таких змін, особливо в сучасній українській освіті. Зважаючи на виявлену проблему, можна зауважити необхідність упровадження у педагогічних вищих навчальних закладах тимчасових спеціальних курсів з теми «Нова українська школа». А серед працюючих молодих учителів – проведення тематичних семінарів.

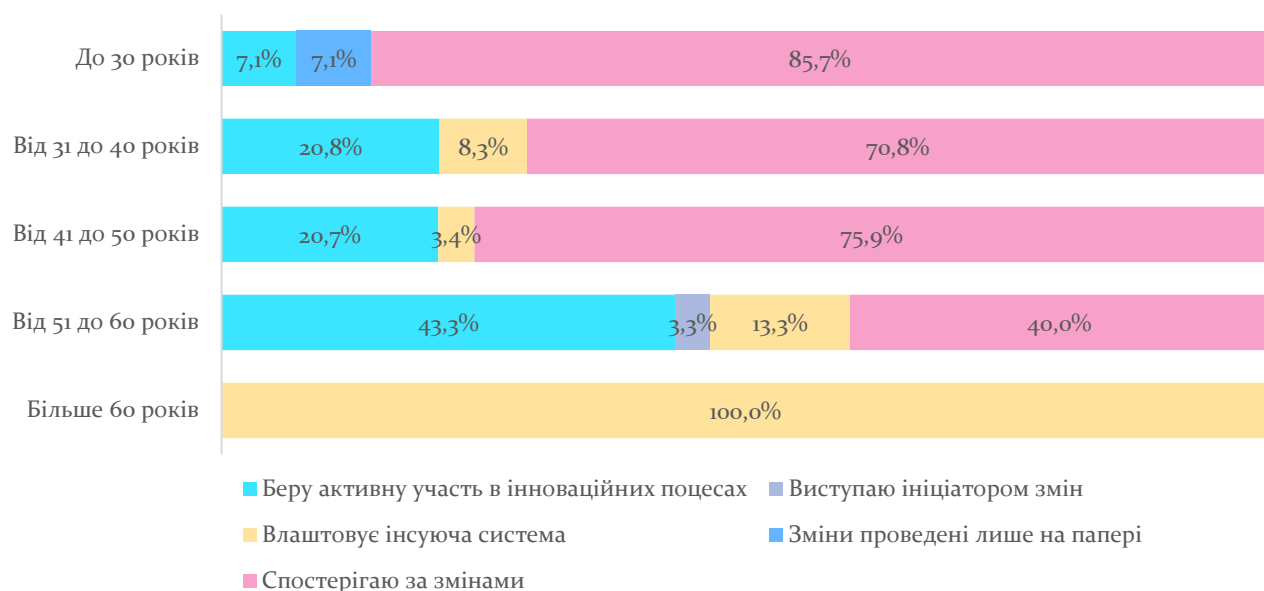

Рис. 94. Розподіл учителів за ставленням до реформування загальної середньої освіти та віком учителів.

Серед учителів, яких влаштує існуюча система вдвічі більше тих, хто викладає в сільських школах. Натомість у сільських школах є вчителі (1,8%), які самі виступають ініціаторами змін в освіті. У міських загальноосвітніх навчальних закладах більше таких, які беруть активну участь в інноваційних процесах в освіті (рис. 95). Отже, можна припустити, що учителі, які працюють у сільській місцевості менш обізнані з інноваційними процесами в загальній середній освіті. Це зумовлює необхідність організації методистами районних/обласних методичних кабінетів низки тематичних семінарів для таких учителів.

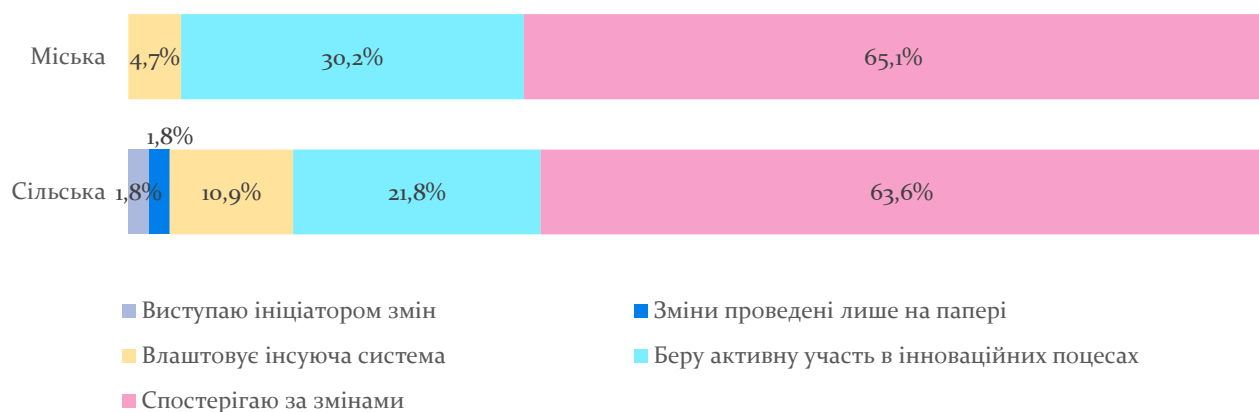

Рис. 95. Розподіл учителів за ставленням до інноваційних процесів у загальній середній освіті та місцем розташування навчального закладу, в якому викладають.

Чверть респондентів (26,5 %) вважають, що батьки учнів не повинні оплачувати додаткові освітні послуги в школі. Така ж кількість опитуваних не можуть з упевненістю погодитися з таким твердженням. Третина учителів погоджується з тим, що оплата може бути частковою (рис. 96). Отже, можна зазначити, що майже половина (46,9 %) учителів вважають, що батьки учнів повинні повністю або частково оплачувати додаткові освітні послуги. Крім того, чверть тих, хто не визначився, також частково можна віднести до категорії таких, які ставляться позитивно до батьківських внесків.

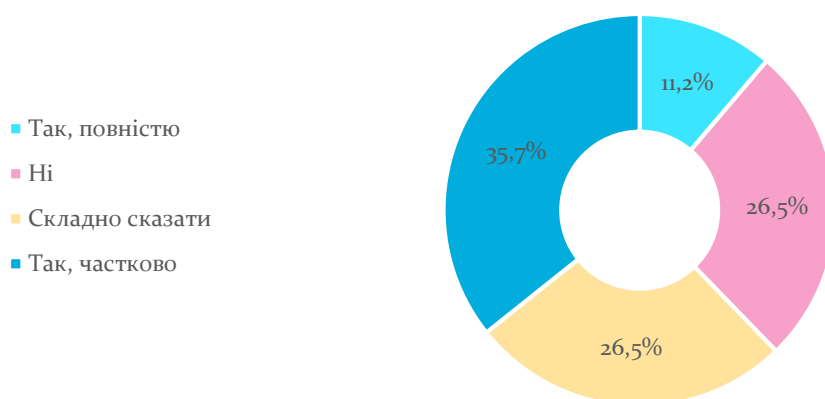

Рис. 96. Розподіл учителів за ставленням до оплати батьками учнів додаткових освітніх послуг.

Вважають, що не повинні батьки учнів платити за додаткові освітні послуги в школі всі вчителі віком старше 60 років, які взяли участь в опитуванні. Учителі віком до 30, від 31 до 40 та від 51 до 60 років у більшості вважають, що батьки можуть оплачувати частину освітніх послуг. Натомість учителі від 41 до 50 років розділилися у своїх думках з цього питання: третина вважає, що зовсім не повинні батьки платити, третина – складно сказати, третина – повністю або частково (рис. 97).

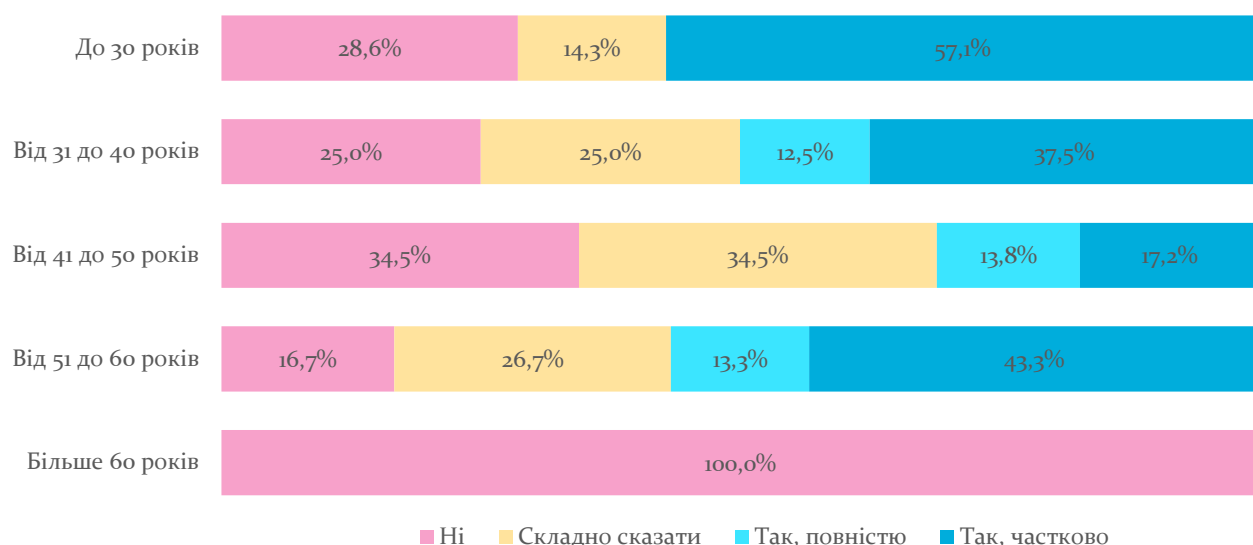

Рис. 97. Розподіл учителів за ставленням до оплати батьками учнів додаткових освітніх послуг за віком.

У міських навчальних закладах респонденти більше погоджуються з тим, що батьки повинні повністю або частково платити за додаткові освітні послуги. Натомість у навчальних закладах сільської місцевості більше таких учителів, яким складно визначитися з цим питанням (рис. 98). Вірогідно, своїм вибором, учителі сільських шкіл враховують невисокі заробітні плати в сільській місцевості.

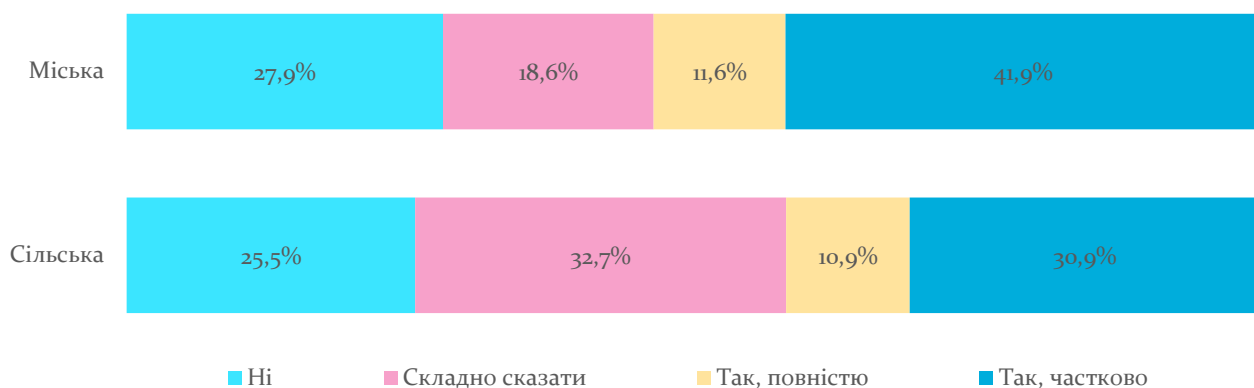

Рис. 98. Розподіл учителів за ставленням до оплати батьками учнів додаткових освітніх послуг та місцем розташування навчального закладу, в якому викладають.

Отже, узагальнення статистичних даних про ставлення вчителів, які взяли участь в опитуванні, до інноваційних процесів в освіті дає підстави сформулювати такі висновки:

повністю схвалюють упровадження старшої профільної школи і можливість вибору учнями навчальних предметів у ній майже половина респондентів. Найбільше вчителів не схвалюють розробку інтегрованих навчальних предметів. Натомість третина вчителів віком від 31 до 40 років це схвалюють;

більшість опитуваних відмічають зміни на краще в змісті і методиках викладання навчальних предметів. Натомість, за оцінками більшості респондентів, у матеріально-технічному забезпеченні навчальних закладів і боротьбі з бюрократизацією управління освітою поки змін не відбулося;

на етапі реформування загальної середньої освіти лише 1% опитуваних виступають ініціаторами змін, 25,5% беруть активну участь в інноваційних процесах. Інші респонденти або спостерігають за змінами, або їх влаштовує існуюча система освіти. У кожній віковій групі вчителів є такі, які лише спостерігають за змінами в освіті. Проте кількість таких учителів зменшується зі збільшенням віку вчителя. Натомість збільшується кількість тих, хто бере активну участь у інноваційних процесах. Більше ініціативних учителів у міських школах. У сільських навчальних закладах, незважаючи на наявність скептиків, є ініціатори змін у сучасній освіті;

кожен десятий з опитуваних вважає, що батьки учнів повинні оплачувати додаткові освітні послуги. Проте чверть респондентів з цим не погоджуються. До таких належать учителі віком від 60 років. Учителі, які викладають у міських навчальних закладах у більшості погоджуються з тим, що батьки учнів повністю або частково повинні оплачувати додаткові освітні послуги.

3. Висновки за результатами дослідження

З огляду на те, що в анкетуванні брали участь школи, відібрані репрезентативно з використанням статистичних методів формування вибірки соціологічного дослідження, а обробка результатів опитування здійснювалася з використанням методів математичної статистики для обробки масивів даних, можна констатувати релевантність отриманої у результаті дослідження інформації. Це дає підставу для перенесення

отриманих результатів і сформульованих висновків на генеральну сукупність учителів усіх загальноосвітніх навчальних закладів.

Стан забезпеченості умов ефективної роботи вчителя у загальноосвітньому навчальному закладі

Сучасний директор навчального закладу відповідальніше ставиться до підбору педагогічних кадрів для свого навчального закладу (31 % учителів-спеціалістів роботодавця знайшов сам, на відміну від спеціалістів вищих кваліфікаційних категорій, які викладають уже певний час). Крім того адміністрація ЗНЗ створює умови для професійного зростання молодих учителів або певним чином зацікавлює молодих педагогів (у віковій категорії до 30 років 11 % учителів уже мають I кваліфікаційну категорію). Такий же висновок можна зробити і щодо наявності спеціалістів вищої категорії в усіх вікових групах учителів у навчальних закладах, починаючи з 31 року. що може свідчити про зацікавленість адміністрації ЗНЗ у підвищенні кваліфікаційної категорії вчителів для підняття престижу навчального закладу і покращення якості освіти своїх учнів.

У сільській місцевості серед учителів спостерігається нестача молоді, більшість – учителі старшого покоління.

Примітним є те, що в ліцях/ліцях-інтернатах відсутні вчителі зі стажем роботи у навчальному закладі менше 5 і більше 25 років. Можливо, такі вчителі не взяли участі в опитуванні, або в цих закладах упродовж останніх років відбувається оновлення педагогічного колективу.

Значна кількість учителів у НВК і загальноосвітніх санаторних школах, які мають більше однієї ставки, може свідчити про нестачу необхідної кількості педагогічних працівників у таких навчальних закладах.

Більшість учителів-спеціалістів додаткову зайнятість пов'язують зі своєю професійною діяльністю, що може свідчити про бажання таких учителів працювати в педагогічній сфері, але неповне навантаження у цьому навчальному закладі спонукає деяких шукати додаткове навантаження в інших закладах освіти. Цим можна пояснити і значну кількість учителів з додатковим навантаженням у сільській місцевості.

Частина вчителів (46,9 %) здійснює позаурочну педагогічну діяльність удома, незважаючи на те, що всі респонденти мають місця для такого виду діяльності в навчальному закладі.

Майже 30 % учителів витрачають більше 6 годин на оформлення шкільної документації, незважаючи на заходи МОН України щодо дебюрократизації роботи вчителя.

Витрачання більше 10 годин на підготовку до уроків (19,4 % вчителів) може свідчити, наприклад, про відсутність дидактичних матеріалів, які вчитель вимушений знаходити в мережі Інтернет або такі вчителі кожен раз шукають нові підходи до подання навчального матеріалу, або нову цікаву тематичну інформацію. Разом з тим лише 38,8 % учителів користуються методичними матеріалами, розробленими в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти (облІППО) й районних/міських методичних кабінетах.

По 10 % відсотків учителів усіх кваліфікаційних категорій, окрім «Спеціаліста» мають розроблену особисто навчальну програму.

Майже половина респондентів (42,9 %) продовжують вважати, що вчитель-предметник повинен надавати учням увесь масив знань, яким володіє. Лише 9,2 % опитуваних не погоджуються з таким твердженням.

Проблеми щодо організації підвищення кваліфікації вчителя

У ЗНЗ наразі здійснюють навчальний процес учителі, що оцінили свій рівень підготовки до викладання у «2» бали з педагогічної практики і змістового наповнення предмета (по 4,1 %) і з методики викладання (2 %).

Для підвищення кваліфікації вчителі з сільських навчальних закладів відвідували курси лише в обласних/міських Інститутах післядипломної педагогічної освіти, учителі міських шкіл ще додатково мали можливість відвідувати такі курси в інших ліцензованих навчальних закладах та курси, організовані незалежними недержавними установами.

Найкориснішими, на думку респондентів, на курсах підвищення кваліфікації вчителів є заняття з формування навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями. Більше 40 % учителів найбільше задоволені знаннями з формування в учнів компетентностей і використання інноваційних методів навчання. Проте на курсах у більшості пропонують традиційні напрями для навчання. Отже, виникає

певний дисонанс між потребами вчителів і тематикою навчальних занять, які пропонують інститути післядипломної педагогічної освіти.

Найбільш уживані вчителями методичні форми та прийоми навчання й перевірки результатів пізнавальної діяльності учня

Більшість респондентів, зазначила, що постійно використовують на уроках традиційні методи, як-то: робота з підручником (83,7 %), словесні діалогічні методи (70,4 %), словесні монологічні й наочні у їхньому виконанні (60,2 %). Разом з тим метод проектів, який рекомендований оновленими навчальними програмами, інколи застосовують понад 71,0 % опитуваних. Вірогідно, вчителі не часто використовують інноваційні методи навчання, оскільки не навчені з ними працювати. Запрошення гостей на урок є досить цікавим і корисним, наприклад, з точки зору профорієнтаційної роботи. Проте цей метод застосовується не часто лише 8,2 % учителів. Учителі віком до 30 років зовсім його не використовують.

Учителі продовжують використання на уроках однотипних завдань для всіх учнів класу, що можна пояснити наявністю в шкільних бібліотеках або навчальних кабінетах застарілих дидактичних матеріалів і нестачу дидактичних розробок з диференційованими й різнорівневими завданнями.

Серед респондентів є частка спеціалістів II і вищої категорії (20 % і 10,7 % відповідно), на уроці які активну співпрацю пропонують лише учням з високим рівнем навчальних досягнень.

Серед респондентів, усі вчителі, які працюють у навчальному закладі від 6 до 20 років використовують у педагогічній діяльності інноваційні прийоми навчання. Проте є серед респондентів учителі, які працюють у закладі освіти до 5 та понад 20 років, які не використовують інноваційні прийоми під час навчальної діяльності. Можна припустити, що молоді вчителі мало обізнані або не мають навичок упровадження таких методик, а до вчителів із великим стажем роботи можна застосувати термін «професійне вигорання». Найбільша кількість респондентів (31,8 %) зазначила, що під час навчального процесу використовують інтерактивні методи і технології, а саме: «скрайбінг», «кроссенс», «коло ідей», «мікрофон», «акваріум», «гранування», «шість капелюхів», «крейс-метод» тощо.

Респонденти, які працюють у навчальному закладі до 15 років, усі використовують на уроках методичні прийоми, що формують в учнів

компетентності. Серед тих, хто не здійснює таку діяльність третина – учителі зі стажем викладання менше 5 років. Виникає питання про якість фахової підготовки молодих спеціалістів у педагогічних вишах щодо навичок формування компетентностей в учнів засобами свого навчального предмета.

Оцінюють навчальні досягнення учнів найчастіше вчителі з використанням наступних прийомів: усна оцінка з наданням рекомендацій для подальшого навчання, усне опитування, усний аналіз результатів навчання, виконання вправ біля дошки, тестування.

Найчастіше вчителі як домашні завдання задають учням підготовку презентацій, публічних доповідей, виступів, виконання дослідницьких або творчих проектів, домашнього експерименту.

У більшості випадків учителі постійно використовують у своїй роботі комп'ютер, окрім учителів віком більше 60 років, які зазначили, що з комп'ютерною технікою працюють інколи. Проте серед учителів віком від 31 до 60 років є такі, що з комп'ютерною технікою не працюють у школі взагалі.

Учителі вважають, що використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у старшій школі є найефективнішим.

Власний сайт у міських школах має половина, у сільських – чверть респондентів. За віковими групами учителів, які мають власний сайт, виявлена певна закономірність: старші за віком учителі оновлюють свої власні сайти частіше, ніж молодші.

Ставлення вчителя і ступінь його готовності до інновацій в сучасній українській освіті

Серед ключових компонентів формули «Нової української школи» майже половина респондентів повністю схвалюють створення старшої профільної школи та можливість самостійного вибору учнями у профільній школі навчальних предметів (44,9 % і 46,9 %, відповідно). Третина опитуваних зазначають як схвальне педагогіку партнерства (34,7 %), автономію вчителя (34,7 %), перехід на компетентнісне навчання (36,7 %) та скорочення кількості навчальних предметів у профільній школі (37,8 %). Зовсім не схвалюють розробку інтегрованих навчальних предметів 13,3 % учителів, які взяли участь у дослідженні.

Вибір пріоритетів інноваційних змін у сучасній українській освіті, за результатами дослідження, корелює з віком респондентів. Зокрема учителі віком до 30 років надають перевагу академічній свободі школи, вчителя і учня, повністю схвалюючи автономію вчителя, школи і можливість самостійного вибору учнями у профільній школі навчальних предметів. Учителів віком від 31 до 40 років цікавить старша профільна школа, а саме: створення інтегрованих навчальних предметів, скорочення кількості навчальних предметів у профільній школі і можливість самостійного вибору таких предметів учнями на цьому рівні навчання. Учителі віком від 41 до 50 років повністю схвалюють автономію вчителя і перехід на компетентнісне навчання. Нові стандарти загальної середньої освіти і педагогіка партнерства в пріоритеті для учителів віком від 51 до 60 років.

Більшість респондентів (63,3 %) відзначають зміни на краще в методиках викладання навчального предмета. Водночас значна частка опитуваних зазначили, що поки нічого не змінилося на краще щодо боротьби з бюрократизацією системи управління освітою і матеріально-технічного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів (63,3 %, 54,1 % відповідно). Є вчителі, які по всіх позиціях зазначають зміни на гірше, зокрема чверть опитуваних вважають, що зміст освіти погіршився, а бюрократизація системи управління освітою посилилася. Спостерігається певний песимізм учителів віком понад 60 років, які вважають що жодних змін на краще наразі не відбулося.

За даними опитування, лише чверть учителів беруть активну участь в інноваційних процесах, які відбуваються в загальній середній освіті. Проте більшість респондентів (64,3 %) зазначили, що займають позицію «спостерігачів» за змінами.

У розбудові й осучасненні загальної середньої освіти активну участь беруть більшість учителів віком від 51 до 60 років. Проте досить негативною, на наш погляд, є тенденція щодо учителів віком до 30 років, більшість (85,7 %) яких залишаються пасивними «глядачами» змін в освіті. Влаштовує існуюча система освіти всіх учителів старших за 60 років, які взяли участь в опитуванні. Натомість лише 3,3 % і лише серед учителів віком від 51 до 60 років виступають ініціаторами змін в освіті.

Серед учителів, яких влаштовує існуюча система вдвічі більше тих, хто викладає в сільських школах. Натомість у сільських школах є вчителі (1,8 %), які самі виступають ініціаторами змін в освіті. У міських загальноосвітніх навчальних закладах більше таких, які беруть активну участь в інноваційних процесах в освіті. Отже, можна припустити, що учителі, які працюють у сільській місцевості, менш обізнані з ключовими компонентами реформи загальної середньої освіти.

4. Рекомендації за результатами дослідження

За результатами дослідження підготовлені рекомендації Міністерству освіти і науки, місцевим органам управління освітою, директорам загальноосвітніх навчальних закладів щодо оптимізації роботи вчителя й підвищення ефективності його навчальної діяльності в контексті реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Міністерству освіт і науки України

Розширювати перелік якісних педагогічних періодичних видань (на паперових носіях, в електронному вигляді), розробку навчальних (дидактичних, методичних) матеріалів на електронних носіях.

Запровадити систему або моніторингових досліджень результатів навчальної діяльності учнів, або у системі ДІСО, наприклад, передбачити введення семестрових/річних оцінок і побудови динамічних моделей індивідуального прогресу учнів/класів. У другому випадку передбачити фрагментарний моніторинг оцінювання результатів навчальної діяльності учнів.

Розробити й організувати комплекс заходів з популяризації й роз'яснення концептуальних засад і ключових компонентів концепції реформування загальної середньої освіти серед власне вчителів як носіїв цих змін (пасивність учителів щодо інноваційних змін в освіті).

Упровадити в педагогічних вищих навчальних закладах тимчасові спеціальні курси з теми «Нова українська школа», «Учень – компетентна особистість» тощо. А серед працюючих молодих учителів, особливо в сільських навчальних закладах – тематичні семінари.

Місцевим органам управління освітою

Організувати цикл семінарів з навчання учителів розробки навчальних програм (реформою загальної середньої освіти передбачається, що вчителі будуть самі розробляти навчальні програми).

У регіонах сформувати мережу закладів чи освітніх установ, які здійснюватимуть періодичні сертифікаційні випробування вчителів загальноосвітніх навчальних закладів (у школах викладають учителі, які не на належному рівні підготовлені до цього).

Проводити роз'яснювальну роботу і навчати вчителів методикам формування компетентної особистості учня засобами свого навчального предмета, застосування інноваційних прийомів і методів навчання, оцінювання результатів навчальної діяльності учнів (щодо створення психологічного комфорту під час уроку для всіх категорій учнів і методик навчання, які передбачають залучення до навчальної діяльності різнорівневих за підготовленістю учнів), формування в учнів навичок самоперевірки і критичного ставлення до своєї навчальної діяльності, а також ефективного пошуку в мережі Інтернет необхідної інформації. У даному контексті звернути особливу увагу на молодих учителів і вчителів сільських шкіл.

Адміністрації загальноосвітніх навчальних закладів

Створювати у роботі вчителя умови для:

- ефективного викладання навчального предмета (передбачати кошти в шкільному бюджеті на закупівлю сучасної методичної і дидактичної літератури, доступ до наукових сайтів у мережі Інтернет, оновлення бібліотечного фонду методичної і дидактичної літератури);
- здійснення позаурочної педагогічної діяльності в навчальному закладі (передбачити оплату позаурочної діяльності вчителя, окрім «горлових», здійснювати психологічну підтримку вчителів, створити систему наставництва, організувати серед колег майстер-класи/тренінги або ознайомлення з новинками в методиці викладання навчальних предметів, формуванні компетентностей засобами навчального предмета (особливо для недосвідчених педагогів);
- підвищення професійного рівня (сприяти створенню різного підпорядкування курсів підвищення кваліфікації, урізноманітнювати й

осучаснювати їхню тематику, для цього проводити опитування вчителів щодо тематики тренінгів, активізувати роз'яснювальну роботу щодо зміни парадигми сучасної української освіти зі знанневої на діяльнісну тощо).

Стимулювати вчителя, який:

- багато років працює в одному й тому ж навчальному закладі;
- постійно підвищує свій професійний рівень;
- знайомиться з інноваційними прийомами навчання і використовує їх на уроках;
- активно й ефективно використовує під час навчального процесу засоби інформаційно-комунікаційних технологій;
- здійснює онлайн-спілкування з учнями, батьками, популяризує свій навчальний предмет, допомагає учням в дистанційному навчанні (за потреби).